

PM

publiek denken

**Hart voor
de stad**

SPECIAL AGENDA STAD

Circulaire economie

De overheid kan de tijdgeest een duwtje in de rug geven

Stedennetwerken

Midsized steden even belangrijk als de grote stad

Langetermijnvisie

Het succes van de regio Kopenhagen en Malmö

Colofon

Deze special is een uitgave van Publiek Denken

Redactieadres

Postbus 145, 2270 AC Voorburg
www.pm.nl | redactie@pm.nl
#PMPubliekDenken

Hoofdredactie

Asha Narain en Maurits van den Toorn

Redactieadvies

Heleen Hupkens

Uitgever

Asha Narain

Eindredactie

Maurits van den Toorn

Art direction en vormgeving

Dimdim Grafisch Ontwerp

Illustratie

Aad Goudappel, Jongens van de Tekeningen

Fotografie

Creative Commons, Martijn Beekman, Maxwan, Ruimtekoers, Sander Foederer, Joop van Houdt, Midsize Brabant, Nationale beeldbank en Shutterstock

Medewerkers aan deze special

Eric Harms, Bas Nieuwenhuijsen, Marc Notebomer, Cyriel van Rossum, Klaas Salverda, Maurits van den Toorn, Pieter Verbeek, André de Vos en Rianne Waterval

Drukker

Senefelder Misset

Deze PM Publiek Denken-special verschijnt eenmalig als bijlage bij het magazine PM Publiek Denken, vakblad ROM en VNG Magazine in een oplage van 26.700 exemplaren

Deze special is mede mogelijk gemaakt door programma Agenda Stad van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Infrastructuur en Milieu. Meer informatie op www.agendastad.nl.

publiek
denken

Rijksoverheid

Agenda Stad: Nederlandse

De stad is bezig aan een *revival*. Wereldwijd trekken mensen naar de stad om er te wonen en te werken. Steden ontwikkelen zich in toenemende mate tot groeimotor van de economie en zijn bepalend voor de leefkwaliteit van steeds grotere groepen mensen. Nederland is geen uitzondering op die wereldwijde trend, ook hier is suburbanisatie niet meer populair en gaat het goed met de steden. Agenda Stad moet ervoor zorgen dat het nóg beter gaat. Nederlandse steden en stedelijke regio's staan nu hoog op de internationale ranglijsten als het gaat om concurrentiekracht, innovatie en leefbaarheid. Maar de concurrentie neemt toe en dat betekent dat er werk aan de winkel is. 'We moeten er alert en scherp op zijn dat we alle kansen benutten en de groeimogelijkheden pakken,' zegt Mark Frequin, directeur-generaal Wonen en Bouwen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. De ministeries van BZK, Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu zijn de drie 'trekkers' van Agenda Stad.

Agenda Stad is een breed gedragen langetermijnperspectief op de stad en de ontwikkeling van het Nederlandse stedennetwerk. Het gaat in Agenda Stad niet alleen om *quick wins*, maar om politieke en maatschappelijke aandacht voor de economische, bestuurlijke, ruimtelijke en sociale opgaven die van wezenlijk belang zijn voor de toekomst van de Nederlandse steden. Voor het aanpakken van deze opgaven wil Agenda Stad coalities smeden met steden, ondernemers, maatschappelijke partners en kennisinstellingen. Deze special bevat meerdere voorbeelden van die samenwerking tussen verschillende *stakeholders* in en

E N D T O P D A

steden in de wereldtop

rond de stad en informatie over initiatieven als de Challenge Stad van de Toekomst en het programma Smart Urban Regions of the Future.

Ondertussen gebeurt er ook al veel concreets, zoals blijkt uit voorbeelden uit onder meer Zwolle en Oss. De agenda is niet een blauwdruk waarin precies staat wat er gaat gebeuren. Frequin: 'We zeggen niet van bovenaf wat we willen, we gaan het samen doen met betrokken bedrijven, burgers en decentrale overheden.' Het betekent ook niet dat er een nieuwe ronde van bestuurlijke veranderingen komt. 'In Agenda Stad werken we op een andere manier, we worden gevoed vanuit de steden zelf: waar kunnen we innovatie stimuleren, hoe pakken we zaken op die over de rand dreigen te vallen?' verduidelijkt Peter Heij, directeur-generaal Ruimte en Water bij het ministerie van Infrastructuur en Milieu, de nieuwe manier van werken. 'Het gaat niet om een herordening van verantwoordelijkheden, maar veel zaken zijn te complex om je als rijksoverheid uit terug te trekken. Het gaat erom dat we samen kijken waar we elkaar kunnen helpen, maar dat wil niet zeggen dat we ons overal mee gaan bemoeien.'

Kansen benutten betekent beter gebruikmaken van de groei mogelijkheden die er zijn, door innovatie te stimuleren en ervoor te zorgen dat die niet blijft steken in pilots. Het betekent ook het bevorderen van de leefbaarheid door nadelige effecten als een slechte luchtkwaliteit, veiligheidsproblemen, armoede en gezondheidsproblemen aan te pakken. 'Steden hebben een enorm groei- en verdienpotentieel, maar door de groei ontstaan er ook maatschappelijke vragen. Denk aan veiligheid, duurzaamheid, mobiliteit, enzovoort. Met Agenda

Stad willen we werken aan oplossingen voor deze maatschappelijke vragen. Deze oplossingen bieden enorme kansen voor economische groei omdat ze ook in andere steden toegepast kunnen worden,' stelt Bertholt Leeftink, directeur-generaal Bedrijfsleven en Innovatie bij het ministerie van Economische Zaken. 'Welvaart en welzijn gaan hier hand in hand.'

De Nederlandse situatie is bijzonder door het ontbreken van een grote metropool. Dat heeft voordelen op het gebied van bereikbaarheid en leefbaarheid – er is relatief veel open ruimte – maar is ook gecompliceerd doordat meer verschillende partijen met elkaar moeten samenwerken, Amsterdam en Eindhoven moeten ontdekken wat ze aan elkaar hebben en vooral niet hetzelfde doen. Die aanwezigheid van zoveel partijen leidt ook tot bestuurlijke uitdagingen, er is behoefte aan 'bestuurlijke lenigheid' met maatwerk dat zo goed mogelijk aansluit op de verschillende behoeften van de steden. We leven niet meer in de tijd dat *one size fits all* goed genoeg is.

Veel van de innovaties en maatregelen die het resultaat zijn van Agenda Stad vormen een tweesnijdend zwaard. In de woorden van directeur-generaal Leeftink: 'Maatschappelijke vragen en uitdagingen bieden ook weer verkooppotentieel.' Zo leiden maatregelen als het verbeteren van de luchtkwaliteit of de aanpak van congestie tot innovaties die verkooppotentieel bieden en daarmee de economische positie van de stad verbeteren. Het ultieme doel van Agenda Stad is dan ook de Nederlandse steden zowel wat betreft concurrentiekracht als wat betreft leefbaarheid tot de wereldtop te laten behoren. **MvdT** ■

INHOUD

6
KWALITEIT VAN LEVEN
Twee visies op de toekomst van de stad van Rients Dijkstra en Carolien Gehrels, die beiden deel uitmaken van de denktank achter Agenda Stad.

12
LENIG BESTUUR
Directeur-generaal Gert-Jan Buitendijk over het belang van 'lossere regelruimte' voor de steden die momenteel een revival doormaken.

26
BEDRIJFSLEVEN
Samenwerking met het bedrijfsleven is van groot belang voor de ontwikkeling van de stad, maar de overheid moet dan wel durven loslaten.

Artikelen

5 **Stadsvernieuwing**
van onderop

10 **Ecosysteem**
voor florerend ondernemerschap

14 **Stedelijke netwerken**
bereiken meer dan steden alleen

18 **Stapje groter,**
vier visies op de toekomst van stedelijk Nederland

21 **Smart cities**
zijn een middel, geen doel

22 **Circulaire stad,**
nieuwe initiatieven ontkiemen overal

25 **Onderzoek**
doen hand in hand met de praktijk

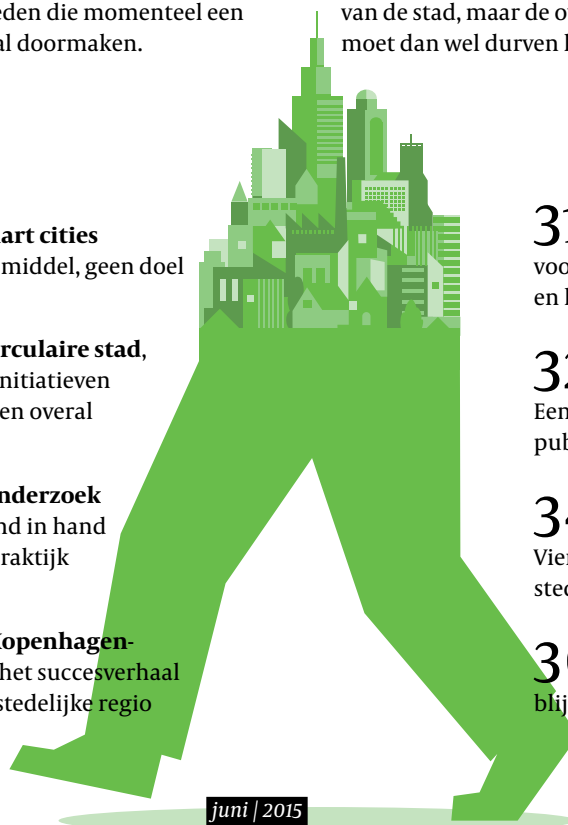
28 **Kopenhagen-Malmö,**
het succesverhaal van een stedelijke regio

31 **Big data**
voor meer veiligheid en leefbaarheid

32 **Gelezen**
Een selectie van relevante publicaties

34 **Stadmakers**
Vier impulsen voor het stedelijk leven

36 **Agenda**
blijf op de hoogte

Tekst *Marc Notebomer* | Illustratie *Aad Goudappel*

CHALLENGE STAD VAN DE TOEKOMST

Vernieuwing van onderop

De Challenge Stad van de Toekomst is een nieuwe manier om 'beweging van onderop' te stimuleren en de innovatiekracht van steden aan te spreken.

Het is een breuk met het reguliere repertoire van financiële stimuleringsmaatregelen en wet- en regelgeving,' vertelt Chris Sigaloff, directeur van Kennisland, een denktank met als doel de samenleving in staat te stellen 'om te leren en zichzelf blijvend te vernieuwen'. 'Mensen op de werkvloer en in de samenleving zijn het uitgangspunt, want juist zij weten waar innovatie mogelijk is.'

Innovatiekracht

In het kader van Agenda Stad is Kennisland samen met Pakhuis de Zwijger betrokken bij de Challenge Stad van de Toekomst: een wedstrijd voor 'slimme' ontwerpers van duurzame en sociale oplossingen voor stedelijke vernieuwing. Sigaloff: 'Met de Challenge breken we met de traditie van *topdown* overheidsbeleid en proberen we de innovatiekracht in de steden zelf aan te spreken.' Ze verwacht een grote diversiteit aan deelnemers. 'Het begrip stedelijke vernieuwing is expres zo breed mogelijk gelaten. Wel vragen we van de initiatieven dat ze aan drie criteria voldoen: innovatief in de eigen context, realistisch en uitvoerbaar en het resultaat van *teamwork*. Alleen een idee in je hoofd is

niet genoeg, het gaat altijd om de uitvoering in teamverband.'

Netwerk

Ook na de Challenge - met daarin de Urban Accelerator waarin initiatieven ondersteund worden - blijft samenwerking belangrijk. 'Uiteindelijk vormen we met alle deelnemers, dus niet alleen de finalisten, een netwerk van toekomstmakers om kennis en inspiratie uit te wisselen.'

Het is belangrijk dat ons begrip van innovatie verandert, aldus Sigaloff, want innovatie is niet groots of een ver van mijn bed-show, maar juist klein en lokaal. 'Het gaat heel concreet over de vraag hoe je tegen de toekomst aankijkt. Over duurzaamheid en samenwerking, over mobiliteit en vervoer, maar ook over hoe je beter met elkaar oud kunt worden. Vooralsnog denken we bij innovatie vooral aan apps en mobiele telefoons,' lacht ze, 'maar het gaat echt over meer dan technologie en geld verdienen.' ■

De termijn voor het indienen van plannen is gesloten. Het verdere verloop van de Challenge is als volgt:

25 juni 2015: Startbijeenkomst waar vijftig deelnemers hun initiatief kunnen pitchen.

September 2015 tot maart 2016: Urban Accelerator-programma voor de twintig finalisten.

14 april 2016: Innovatie Estafette waar de drie beste initiatieven zich presenteren. De winnaars van de juryprijs en van de publieksprijs ontvangen beiden 20.000 euro.

Kwaliteit van leven als vestigingsvoorwaarde

Agenda Stad heeft de ambitie om de Nederlandse steden tot de top van de wereld te laten behoren, in concurrentiekracht én in leefbaarheid. **Rients Dijkstra**, rijksadviseur Infrastructuur en Stad, en **Carolien Gehrels**, directeur Big Urban Clients bij Arcadis, maken deel uit van een groep bestuurders, wetenschappers, ondernemers en maatschappelijke pioniers die de denktank achter de Agenda Stad vormen. Een tweeluik.

Dat er rond de stad urgente thema's liggen en dat het dus goed is dat er nu een Agenda Stad van het kabinet ligt, is voor architect en stedenbouwkundige Rients Dijkstra geen punt van discussie. Ook over het doel kan hij kort zijn: 'Verbetering van de stad als een van de meest gebruikte leefomgevingen. De stad kan kennelijk een set van waarden en kwaliteiten aanbieden waardoor mensen de stad als eerste op hun lijst van opties zetten. Dat is wereldwijd bekeken zo - en in Nederland ook.' Kortom, het thema stad is sterk genoeg om zichzelf op de agenda te zetten. De agenda waar het hier om gaat, is wat hem betreft vooral nuttig om de rol van de overheid verder te bespreken: 'Het geeft ons de kans om weer goed na te denken over de waarde die de nationale overheid kan toevoegen aan alle gesprekken op stedelijk niveau met lokale bestuurders, burgers en de *boardrooms* van bedrijven. Deze agenda raakt aan de verhouding tussen nationale overheid en de stad.'

'De rol van de rijksoverheid kan heel waardevol zijn'

Als zelfstandig stedenbouwkundige heeft hij jarenlang van nabij meegemaakt hoe de overheid haar rol meer en meer bagatelliseerde. Zeker het Rijk zag de stad als 'iets' dat burgers en lokale partijen zelf konden afhandelen. Met die opstelling is Dijkstra het hartgrondig oneens: 'Er is natuurlijk kennis en ervaring onder inwoners - de gebruikers van de stad - en bij stadsbestuurders, maar zeker ook bij de landelijke overheid. Voor stedenbouwkundigen is het zonneklaar dat de rol van de rijksoverheid heel waardevol kan zijn.' Zeker, er gebeurt op veel plaatsen al veel, bevestigt hij, maar dat leidt niet vanzelfsprekend tot een prachtige uitkomst voor iedereen: 'Het zou immers ook kunnen zijn dat mensen heel enthousiast lokaal hun eigen doelen najagen. Daarom is een vinger aan de pols en kijken wat het effect is van al dat enthousiasme wel het minste wat we moeten doen. Ik ben ervan overtuigd dat de overheid daaraan kan bijdragen.'

Dijkstra spreekt overigens niet van steden, maar van een stedennetwerk. Bij elkaar genomen telt 'de Nederlandse stad' tien miljoen inwoners. Met dat formaat kunnen wij ons prima meten met steden als München en omgeving, Londen, Parijs, het Ruhrgebied en Berlijn, weet Dijkstra uit brede internationale ervaring: 'Dat de vorm anders is, is een bijzaak.'

Euro op euro

Veranderen en verbeteren van de stad is een kwestie van lange adem. De Denktank Agenda Stad heeft daarom een langetermijnperspectief ontwikkeld. Wat vindt Dijkstra daarin belangrijk, vanuit zijn discipline van architectuur en stedenbouw? Hij ziet de agenda als een 'sluwe strategie' om te zoeken naar ingrepen die op geen enkele manier pijn kunnen doen: 'Je kan een soort kwaliteit van de stedelijke omgeving beschrijven en maatregelen voorstellen die de leefbaarheid bevorderen. Goede infrastructuur is heel belangrijk, maar leidt op zich niet tot een aantrekkelijke stad. We zouden daarom eigenlijk, naast alles wat we doen om economisch vooruit te komen, voor elke euro die we inzetten op de technocratische kant ook een euro moeten inzetten op de leefbaarheid. Dus naast de rode kant - stenen - altijd ook de groene en de blauwe kant van de stad verzorgen. Dat heeft tegenwoordig zelfs vastgoedvoordelen: je stad wordt hierdoor meer waard. Om het (alleen nog maar) economisch uit te drukken: kwaliteit van leven aanbieden is één van je vestigingsvoorwaarden. En brede inzet op leefbaarheid dient ook de sociale en culturele diversiteit, waarmee je monocultuur en vergaande tweedeling kunt voorkomen.'

De organisatiekant is best ingewikkeld en op meta-niveau lijkt het vraagstuk van stedelijke verbetering nogal abstract, geeft Dijkstra toe. Toch heeft hij steeds concrete voorbeelden voor ogen. Niet alleen internationaal - zijn bureau Maxwan is momenteel onder meer betrokken bij de bouw van een grote wijk in Londen - maar ook in eigen land. Uit eigen huis noemt hij het project Leidsche Rijn vlakbij Utrecht met de stadsbaan-tunnel waarbij de snelweg A2 is ingepakt. Daardoor is het gebied beter met de moederstad verbonden én kunnen de inwoners over een centraal gelegen park beschikken. 'Een mooie combinatie van technocratie en kwaliteit van leven,' vindt Dijkstra.

Nog een voorbeeld van dichtbij is de ontwikkeling rondom station Rotterdam Centraal. Na jarenlang graven, heien en overlast zie je, voel je en beleef je het effect daarvan en de kwaliteit die erin zit, aldus Dijkstra: 'Ook hier is er meer energie en leefbaarheid in gestopt dan technisch noodzakelijk was. Ik denk dat we de komende jaren gaan zien hoe waardevol die keuze is geweest.' ■

'Goede infrastructuur leidt op zich niet tot een aantrekkelijke stad'

Rients Dijkstra

Investeringsagenda voor bedrijfsleven en overheid

Carolien Gehrels kent beide kanten van de tafel: ze was acht jaar PvdA-wethouder in Amsterdam en is sinds kort Europees directeur Big Urban Clients bij advies- en ingenieursbureau Arcadis. De Agenda Stad past uitstekend in het zelf zo genoemde doel van Arcadis om steden te verbeteren. Het Nederlandse bureau is wereldwijd actief, van de regio Amsterdam-Rotterdam tot in São Paulo en New York.

‘Overheden moeten er bovenop zitten dat bedrijven kunnen investeren’

Het valt haar vanuit haar nieuwe positie op dat het op stedelijk gebied allemaal zo snel verandert. In het dagelijkse contact met collega's in alle werelddelen merkt ze hoe razendsnel de steden in Azië zich ontwikkelen en in wat voor tempo steden in Amerika zich vernieuwen en (weer) jonge mensen aantrekken die daar gaan studeren, bedrijven opzetten en daarmee de economie van de toekomst zijn. Gehrels ziet in haar nieuwe positie ook dat de

expertise, het vakmanschap van mensen en het werk zelf steeds internationaler wordt: 'Nederlandse architecten worden overal ter wereld ingezet. Zelf gaan we ook naar wereldklasse op zoek als we hier een gebouw neerzetten.'

Internationaal denken is volgens haar een noodzaak: 'Anders zijn we nergens meer.' Die lijn volgend is een eigentijdse Europese stedelijke investeringsagenda, met een Unie die de juiste voorwaarden schept, zeer welkom. Tegelijk vindt Gehrels het aardige van steden dat de besturen hiervan democratisch

gekozen zijn: 'Dat moet ook vooral zo blijven. Ik koester die lokale democratie. Ik was niet voor niets acht jaar wethouder.'

Volgens haar moet de overheid, de lokale voorop, 'er bovenop zitten om ervoor te zorgen dat bedrijven de ruimte krijgen om te investeren.' Dat kan, zoals trouwens ook al gebeurt, door een langetermijnvisie op de openbare ruimte te hebben. Zodat investeerders het een mooi gebied vinden en bedrijven zich er graag willen vestigen.

Waar moet de stad het van hebben om aantrekkelijk te zijn of weer aantrekkelijk te worden? Gehrels somt drie condities op: kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte, kunst en cultuur en voorzieningen als goed openbaar vervoer en een goede mobiliteitsmix. Verder is er wat haar betreft alle ruimte voor verscheidenheid: 'In Amsterdam is cultuur belangrijk, Maastricht kent een fantastisch winkelaanbod en Den Haag heeft een geweldig strand.'

Trek naar de stad

Onder alle ontwikkelingen is het onmiskenbaar een langjarige trend dat mensen (weer) naar de stad trekken. Het risico daarbij is dat die instroom niet goed wordt geregeld. Gehrels noemt als voorbeeld

Carolien Gehrels

de situatie in Londen waar de hoogste baas die in de hoogste toren werkt, praktisch naast zijn werk woont. Maar zijn secretaresse en de portier moeten 's avonds nog twee uur met slecht geregeld openbaar vervoer reizen voordat ze thuis zijn. Bij ons liggen wonen en werken redelijk dicht bij elkaar. De kunst is om dat zo te houden, aldus Gehrels. 'Je moet zorgen dat je alles wat de economie én de stad goed kan laten functioneren letterlijk bij de hand hebt.' De gedeelde investeringsagenda van overheid en bedrijfsleven die zij voor ogen heeft, gaat over nieuwbouw van woningen, vernieuwing van bestaande gebouwen en het compact maken van

'Onze steden moeten plekken zijn, waar mensen graag buiten op een bankje zitten'

binnensteden. Gehrels: 'Als je ziet hoeveel ruimte er boven het spoor in het centrum van Utrecht is, dat zouden we prachtig kunnen overkluisen. Daar zullen studenten, startende ondernemers en bijvoorbeeld politieagenten vast graag willen wonen.'

Uiteraard vormt de Agenda Stad een langetermijnperspectief. Quick wins zijn daarin niet het meest interessant. In de schets van Gehrels groeit Schiphol in het belang van onze economie zoals het van plan is te groeien. Daarnaast behouden onze universiteiten en hogescholen hun sterke positie in de wereldwijde top 200. 'En ik hoop dat we straks stevig hebben geïnvesteerd in de aantrekkelijkheid van onze steden. In kunst en cultuur en in de openbare ruimte, zodat onze steden plekken zijn waar mensen graag buiten op een bankje zitten.'

Zonder de Agenda Stad van het kabinet, dat wil zeggen zonder dat het Rijk erachter staat en inziet dat de groei in de steden zit, redden de steden het volgens haar niet. Het Rijk hoort regie te voeren op zaken waar het over gaat, zoals onderwijs en interstedelijk openbaar vervoer, Schiphol en de mainport Rotterdam. En zonder geld voor de uitvoering van het Deltaprogramma, onderhoud aan het spoor of isolatie van woningen kan een investeringsagenda van de overheid ook niet.

Maar wat kunnen ondernemers en andere maatschappelijke partners bijdragen om de stad sterker te maken? Gehrels: 'Bedrijven zorgen ervoor dat de systemen van de stad werken. Het openbaar vervoer, maar ook de taxibedrijven. En ze investeren, door een nieuw hotel of kantoor te bouwen of een nieuwe woonwijk aan te leggen. Ieder speelt zijn eigen rol, maar je moet wel met elkaar een langetermijninvesteringsagenda hebben. Juist voor de stad.' ■

Langetermijnperspectief van de Denktank Agenda Stad lezen? Zie 'Sterke stedelijke netwerken' op www.agendastad.nl, april 2015.

Tekst *Eric Harms*

ECONOMIE VAN DE STAD

‘Ecosysteem laat lokaal ondernemerstalent floreren’

Door de economie van de stad te benaderen als een ecosysteem wordt het ondernemerschap maximaal geprikkeld. Voorwaarde is wel dat de overheid haar plaats weet, stelt Erik Stam, hoogleraar strategie, organisatie en ondernemerschap aan de Utrecht University School of Economics.

Hoe schep je op stedelijk, regionaal en landelijk niveau zodanige condities dat ondernemerschap kan floreren en de sociaaleconomische uitkomsten optimaal zijn? Die vraag ligt ten grondslag aan de ecosysteem-benadering.

Door de economie van de stad te zien als een levend netwerk van individuele ondernemers, kan beter in kaart worden gebracht hoe dat netwerk functioneert en wat ervoor nodig is om het nog beter te laten functioneren.

Erik Stam is een van de pleitbezorgers van deze aanpak.

‘In tegenstelling tot de meer traditionele benadering van de economie gaat de ecosysteem-benadering uit van ondernemers, de talenten die zij hebben en de wijze waarop die talenten het meest effectief kunnen worden aangesproken. Dat kan binnen een bestaande of nieuwe onderneming zijn, maar ook binnen

een bepaald netwerk. De organisatievorm staat niet van tevoren vast. Zolang mensen zich maar kunnen organiseren op een manier die nieuwe waarde creëert voor een stad, regio of land. Het ecosysteem neemt dus veel meer de ondernemers als uitgangspunt dan hun bedrijven.’

Open karakter

Dat is op twee manieren voordelig, aldus Stam. ‘Het voorkomt dat we ons blindstaren op statistische gegevens over bedrijven en bedrijfstakken. De mens staat centraal. Ten tweede wordt het een stuk eenvoudiger om bijvoorbeeld het arbeidsmarktbeleid, kennisbeleid en cultuurbeleid af te stemmen op de wijze waarop mensen zich in de samenleving ontwikkelen. De overheid kan daar veel meer

bottom-up mee aan de slag.’

Daarom moet ook voorkomen worden dat het ecosysteem door gemeenten als een gesloten systeem en op een te beperkt niveau wordt ingericht. ‘Dat zou ineffectief zijn, want veel van de elementen en *stakeholders* in het ecosysteem acteren namelijk op een hoger organisatieniveau dan dat van de gemeente. Neem alleen al de arbeidsmarkt.’

Uitgangspunt is ook dat het

‘De economie van de stad is een levend netwerk van ondernemers’

ecosysteem een volledig open karakter heeft. ‘Je moet van elkaar kunnen blijven leren en open staan voor invloeden van buitenaf. Blijf dus als gemeente altijd kijken voor welk element van je ecosysteem je zelf de meest geëigende partij bent om in actie te komen en wanneer het beter is om een alliantie met andere partijen aan te gaan.’

Leiders en voeders

De ecosysteem-benadering vereist daarnaast een duidelijk onderscheid tussen leiders en voeders van het systeem. ‘De leiders zijn de ondernemers. Zij weten immers het beste waar de beperkingen van het ecosysteem liggen en kunnen dus ook de leiding nemen in het wegnemen ervan. Daarnaast

‘De overheid moet dichter tegen de ondernemer aan kruipen’

zijn er heel veel voeders van het ecosysteem. Dat zijn de *stakeholders* die zorgen voor het goed functioneren van het systeem. Denk aan partijen die verantwoordelijk zijn voor de financiering van het ondernemerschap, de opleiding van nieuw talent en de intermediaire dienstverlening.’

De overheid is dus geen leider maar een voeder van het ecosysteem, benadrukt Stam. ‘Gemeenten, regio-besturen, provincies, de regering: zij moeten primair

de verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit van de wet- en regelgeving en de fysieke infrastructuur. En verder vooral de vinger aan de pols houden.’ Faciliteren en stimuleren kortom, en daar waar het ecosysteem functioneert vooral bereid zijn om een stapje terug te doen. ‘Probeer het proces op gang te krijgen, maar trek je vervolgens ook weer zo snel mogelijk terug. En wees je ook enorm bewust van de beperkingen die je als overheid hebt. Als partijen elkaar al niet kunnen vinden, dan kan de overheid dat waarschijnlijk niet veel beter.’

Paradoxaal

Stam erkent dat dit in feite een paradoxale houding is. ‘Het impliceert enerzijds een terugtrekkende overheid, die slechts zorgt voor het juiste kader en de ondernemers verder het werk laten doen. Anderzijds moet de overheid juist intelligenter zijn, beter luisteren en *bottlenecks* in kaart brengen. Dat betekent juist dat zij dichter tegen de ondernemer aan moet kruipen, om te horen waar zij iets kan doen ter verbetering van de situatie.’

De ecosysteem-benadering lijkt dus alleen op het eerste gezicht een hele makkelijke. ‘Het tegendeel is waar. De overheid kan het zich namelijk helemaal niet permitteren om slechts voor goede aarde van de tuin te zorgen en dan te veronderstellen dat het wel goed komt met de rest. Het goed functioneren van het ecosysteem vereist een overheid die ook heel goed in de gaten houdt of alle delen van de tuin wel voldoende water en zon krijgen.’ ■

Gert-Jan Buitendijk

'Lenig bestuur' houdt rekening met stedelijke behoeften

Lossere regelruimte voor experimenten

Steden hebben behoefte aan meer bestuurlijk maatwerk om adequaat in te kunnen spelen op de economische en ruimtelijke ontwikkelingen. **Gert-Jan Buitendijk**, directeur-generaal Bestuur en Koninkrijksrelaties bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, benadrukt het belang van 'lossere regelruimte' voor de steden die momenteel een revival doormaken. Een speciale Experimentenwet gaat daarvoor zorgen.

Bij stedelijke groei en ontwikkeling is er veel aandacht voor bereikbaarheid, ruimtelijke ordening, milieuaspecten. Maar er is meer voor nodig om de ontwikkelingen in goede banen te leiden. Ook goed bestuur is van groot belang voor economische groei, stelt Buitendijk. 'We kijken tegenwoordig ook meer vanuit economisch perspectief naar het openbaar bestuur. Dat is een nieuw perspectief, het is verfrissend en het *triggert* mensen. De relaties tussen bestuur en economie zijn dan ook een kernpunt van de Agenda Stad: wat betekent die relatie voor *governing the city*?' Naast het wat abstracte begrip bestuur – de omgang met het geheel aan wetten en regels – gaat het vooral ook om het feitelijke besturen: het zijn de mensen die het doen. Buitendijk noemt als voorbeeld de regio Eindhoven die na een moeilijke periode heel succesvol is geworden. 'Dat kwam simpelweg doordat er een goede verhouding was tussen de burgemeester en de *captains of industry*, ze zijn samen aan de slag gegaan.'

Organiseren

De Agenda Stad gaat over een nieuwe manier van werken tussen verschillende overheden, maar juist ook tussen publieke en private partijen. Meer samen met elkaar ambities realiseren dan naast elkaar. 'We willen niet verzanden in structuurdiscussies over hoe we het moeten organiseren, dat is al te vaak gebeurd, maar per regio kijken wat de beste oplossing is. Het gaat om maatwerk per regio – het gaat meer om regio's en agglomeraties dan om afzonderlijke steden – waarbij het soms een kwestie is van structuren aanpassen, en soms om mensen gaat die met elkaar aan tafel moeten. We gaan in ieder geval niet vanuit Den Haag bepalen hoe dat moet, maar we willen wel een helpende hand bieden als er vanuit stedelijke regio's bepaalde behoeften zijn.' Vanwege het gewenste maatwerk is 'lenigheid van bestuur' van groot belang. Je moet niet meer alles met generieke wetgeving proberen op te lossen, vindt Buitendijk. 'Steden, burgers, bedrijven moeten de ruimte krijgen voor verschillende ontwikkelingen. Soms kan je daarbij langs de rand gaan van wat kan, een beetje *stretchen*, maar het is ook een kwestie van besturen, gemeenten de vrijheid kunnen bieden om meer *blending* mogelijk te maken. Je ziet dat gezaghebbende bestuurders van centrumgemeenten in een regio – burgemeesters, maar ook wethouders – die rol vaak heel goed vervullen.'

De gewenste 'lenigheid' wordt over enige tijd geïnstitutionaliseerd met de Experimentenwet (zie kader). Gemeenten kunnen daardoor flexibel inspelen op veranderende omstandigheden. 'In de steden zien we steeds meer ontwikkelingen en maatschappelijk initiatief waardoor er sprake is van *blending* van bijvoorbeeld de functies wonen, kantoren, detailhandel, horeca. Particulieren organiseren 'eat and meets' waarbij mensen – tegen kleine betaling – mee kunnen eten, een soort van thuisrestaurant. Maar hoe zit het dan bijvoorbeeld met de controle op voedselveiligheid? Hoe kun je de voedselveiligheid waarborgen en toch goedbedoelde maatschappelijke initiatieven toestaan? Bij de ontwikkeling van de Experimentenwet gaan we kijken of we gemeenten de vrijheid kunnen bieden om meer *blending* mogelijk te maken.' Het idee voor de wet is al enthousiast ontvangen door de VNG, die mogelijkheden ziet om de kwaliteit en efficiency van de dienstverlening van gemeenten te verbeteren.

Alleen: dreigt er niet een ongelijk speelveld te worden geïnstitutionaliseerd als er in de ene gemeente meer regelvrijheid is dan in de andere? Buitendijk ziet dat niet als een probleem. 'Er is nu toch ook al gemeentelijke autonomie? Gemeenten verschillen in de manieren waarop ze hun taken uitvoeren. Daar verandert een Experimentenwet niet zoveel aan, terwijl zo'n gedifferentieerde benadering juist nodig is omdat de situatie immers van gemeente tot gemeente verschilt.' Oftewel: maatwerk in plaats van het tot nu toe gebruikelijke *one size fits all*. Amsterdam heeft andere behoeften en mogelijkheden dan Zwolle, in de toekomst wordt daar meer rekening mee gehouden. ■

'Geen structuurdiscussies, maar per regio kijken naar de beste oplossing'

Experimentenwet

Minister Plasterk van BZK kondigde begin dit jaar in de Agenda Lokale Democratie aan dat gemeenten tijdelijk mogen gaan experimenteren met alternatieve regels of wetten buiten werking mogen stellen als die een innovatieve manier van werken in de weg staan. Een speciale Experimentenwet moet dit mogelijk maken. Het idee voor zo'n wet komt uit Denemarken, waar het decentrale bestuur mocht zeggen welke regels een poosje 'tussen haken' konden worden gezet. Dat heeft geleid tot een stevig debat over de vraag wat het echte probleem was, de regels of de invulling die het decentrale bestuur daar zelf aan gaf? Directeur-generaal Buitendijk vertelt dat ook hier aan gemeenten is gevraagd om met voorstellen te komen. 'We zijn nu aan het inventariseren wat er aan belemmeringen wordt ervaren en ook hier ervaren we dat het soms niet gaat om de regels, maar om de plaatselijke uitwerking daarvan in bijvoorbeeld de plaatselijke verordening. Zaken zijn soms ook al zonder Experimentenwet op te lossen; dat is natuurlijk prima.' Het is nog niet precies te zeggen wanneer de wet er komt. De inventarisatie is een ingewikkeld en tijdrovend proces, pas daarna is het feitelijke opstellen van de wet aan de orde. Er gaat in ieder geval nog wel enige tijd overheen voordat het wetsvoorstel naar de Tweede Kamer kan.

De containerterminal van Veghel, een goed voorbeeld van de 'robuuste bijdrage' die middelgrote steden aan de provinciale economie kunnen leveren.

Stedelijke netwerken hebben een streepje voor

Tekst *Eric Harms* | Beeld *Midsized Brabant* en *Joop van Houdt*

Steeds meer steden realiseren zich dat zij samen meer kunnen bereiken dan alleen. Wanneer de krachten worden gebundeld in een stedelijk netwerk krijgen niet alleen kennisontwikkeling en innovatiekracht een impuls, maar worden ook de lokale economie en regionale concurrentiepositie versterkt. Dat is een belangrijk doel van Agenda Stad. Stedelijke netwerken hebben kortom een belangrijk streepje voor op steden die het op eigen kracht proberen te redden. Dat onderstreept ook de praktijk in Brabant, Noord-Nederland en Parkstad Limburg.

In Noord-Brabant doet juist midsize ertoe

De trek naar de grote steden en de leegloop van het platteland. Het zijn twee dominante thema's in het verstedelijkingsdebat van Noord-Brabant. Maar nogal wat middelgrote gemeenten, zoals Bergen op Zoom, Roosendaal, Waalwijk, Oosterhout, Oss, Veghel en Uden, vallen daar precies tussenin. Joks Janssen, directeur van BrabantKennis: 'Wij wilden weten: hoe staan zij ervoor? Weten ze zich te redden, of zijn het de echte verliezers?' Een verkennende studie van BrabantKennis en Ruimtevolk leidde tot een verrassende uitkomst. Janssen: 'Natuurlijk ondervinden ook deze steden de gevolgen van de trek naar de grote stad. Maar ze blijken een opmerkelijk robuuste bijdrage te leveren aan de provinciale economie. De grote steden opereren vaak vanuit het idee dat zij de economische motor zijn, maar deze studie toont aan dat de grote steden de middelgrote steden keihard nodig

hebben, omdat juist zij de economische *backbone* vormen.' Het bewijst volgens Janssen dat bestuurders zich vooral niet moeten blindstaren op demografische ontwikkelingen. 'De bij de grote steden achterblijvende groei van de bevolking en het verlies van hoger opgeleiden heeft bepaald niet geleid tot economische stagnatie. Wel hebben ze, meer dan de grotere steden, last van een verschrallend voorzieningenniveau. Daar ligt een belangrijke uitdaging voor de toekomst.' Dat hangt samen met een ander inzicht dat de verkenning heeft opgeleverd. 'Het merendeel streeft naar een complete stad, met net als de grote steden een compleet aanbod van economische, maatschappelijke, sociale en culturele voorzieningen. Maar uit deze studie blijkt dat de gangbare patronen van werken, winkelen en recreëren steeds minder van toepassing zijn. Daardoor ligt het

'De grote steden hebben de middelgrote steden keihard nodig'

gevaar van overaanbod en leegstand op de loer, bijvoorbeeld als de steden in dezelfde regio allemaal kiezen voor een compleet winkelaanbod.'

Het is daarom beter om uit te gaan van de eigen kracht, vindt Janssen. 'Je bent als middelgrote stad onderdeel van een netwerk geworden. Je staat niet meer op jezelf, maar maakt ook in economisch opzicht onderdeel uit van een regio. Dat dwingt tot scherpere keuzes. Je kunt niet meer alles zelf aanbieden en dat hoeft ook niet meer. Koester dus de bijzondere dingen die je wel hebt, benut je kwaliteit en buit die uit, maar ga niet de concurrentie aan op dat voorzieningenniveau.'

Voor BrabantKennis staat inmiddels vast dat *midsize* Brabant nadrukkelijk moet worden betrokken bij het gesprek over de toekomst van de stedelijke netwerken in Noord-Brabant. 'Hoe kunnen gemeenten zo slim mogelijk elkaars kwaliteiten en netwerken benutten om samen sterker te staan, nationaal en internationaal? In de discussie daarover kun je niet volstaan met louter de allergrootste en de kleine steden. Ook de middelgrote

'Voor economische groei moeten we het van Europa hebben'

steden kunnen en moeten hieraan - op basis van hun eigen kracht - een volwaardige bijdrage leveren.' Janssen merkt dat steeds meer bestuurders zich dat realiseren. 'Het nieuwe bestuursakkoord van de provincie Noord-Brabant besteedt er expliciet aandacht aan, maar ook binnen de bestaande bestuurlijke samenwerkingsverbanden gaan steeds meer stemmen op om de middelgrote steden daar beter op te laten aanhaken. Dat is uitermate belangrijk, want voor alles moeten de steden zelf nut en noodzaak inzien. Samenwerken gaat alleen als de inhoud voorop staat en er bij iedereen het idee ontstaat dat er iets te halen of te leren valt.'

De resultaten van de verkenning *Midsize Brabant* zijn te downloaden via: <http://brabantkennis.nl/magazine-midsize-brabant>

Noord-Nederland bundelt innovatieve krachten

De innovatieve krachten in Groningen, Friesland en Drenthe krijgen de komende zeven jaar een flinke impuls. Maar liefst 170 miljoen euro is uitgetrokken voor de uitvoering van een ambitieuze innovatieagenda, die in nauw overleg met het bedrijfsleven en kennisinstellingen is opgesteld. 'Noord-Nederland is al langer aan het oefenen om veel meer gezamenlijk met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en relevante maatschappelijke organisaties tot agendasetting te komen. Deze aanpak is daar een voorbeeld van,' vertelt Eise van der Sluis, directeur van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). 'We hebben de innovatieagenda opgesteld tijdens een groot aantal werksessies met in totaal een paar honderd ondernemers en vertegenwoordigers van kennisinstellingen. Ook de vier grootste steden in de drie provincies - Emmen, Assen, Leeuwarden en Groningen - zijn er nauw bij betrokken. En dat moet ook, omdat zij de motor zijn van de regionale economie. In feite heeft iedereen die iets heeft in te brengen op het terrein van innovatie dat ook kunnen doen. Daardoor zijn we erin geslaagd om onze ambities als regio zo scherp mogelijk vast te leggen.' Daar was overigens een klassieke aanleiding voor. Om

in aanmerking te komen voor een bijdrage van 122 miljoen euro uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) moesten de noordelijke provincies een slimme regionale innovatiestrategie ontwikkelen. Van der Sluis: 'We doen niet alles, maar werken gericht aan thema's waarvan we de meeste *spin-off* verwachten in termen van welvaart, werkgelegenheid en welbevinden.'

De projecten worden op dit moment aangemeld. 'Tientallen bedrijven hebben inmiddels ingeschreven op de tender. In deze regio blijken toch behoorlijk veel ondernemers innovatief bezig te zijn. Opvallend is wel dat het hier wat kleinschaliger is dan elders in Nederland. De mensen weten elkaar daardoor heel snel te vinden, wat mogelijkheden biedt om in het klein zaken uit te proberen die in het groot tal van maatschappelijke problemen kunnen oplossen. Veel innovaties blijken daar juist op te zijn gericht.'

Het uiteindelijke doel van de innovatieagenda is om het noorden economisch beter op de kaart te zetten en krachtiger te laten concurreren met andere regio's, niet alleen in Nederland maar vooral ook in Europees verband. Om dat te bereiken worden alle projectvoorstellen aan een kritische toets door onafhankelijke

deskundigen onderworpen. 'Het toezicht op het programma is, anders dan in het verleden, niet meer in handen van bestuurders en ambtenaren, maar van onafhankelijke ondernemers en experts die weten waar ze het over hebben. Een deskundigencommissie beoordeelt vervolgens de projecten, programma's en innovatievoorstellen van bedrijven op de mate van innovatie, kwaliteit van de business case en mate van duurzaamheid. Het is eigenlijk gewoon een competitie: degene met de meeste punten krijgt het geld.'

Zelfs de Europese Commissie is ervan onder de indruk. 'De Commissie drong aan op een loepzuivere *governance*, zodat voor ondernemers echt een *level playing field* zou ontstaan. Nergens in Europa blijkt dat zo

onafhankelijk te zijn ingevuld als hier in Noord-Nederland.' Inmiddels heeft de Noordelijke innovatiestrategie dan ook de aandacht getrokken van innovatieve regio's in andere Europese lidstaten. 'Dat biedt weer tal van nieuwe kansen om via kennisuitwisseling en nieuwe business cases op het Europese speelveld in de voorhoede mee te blijven doen. Dat is belangrijk, want als het gaat om economische groei en exportbevordering moeten we het toch vooral van Europa hebben.'

Meer informatie:

<http://www.snn.eu/noordelijke-innovatieagenda/>

Parkstad Limburg living lab voor grensoverschrijdend samenwerken

Grensoverschrijdende samenwerking is al jaren een belofte voor Parkstad Limburg, maar blijkt in de praktijk lastig te verzilveren. Volgens Peter Bertholet, directeur van Parkstad Limburg, gaat dat de komende jaren veranderen. 'Nu al boeken we stapje voor stapje vooruitgang in de contacten met de voor ons belangrijkste stadsregio Aken. Maar we hopen het proces met de Internationale Bau Ausstellung (IBA) Parkstad in een stroomversnelling te brengen.'

De IBA is een Duits fenomeen, ooit begonnen als tentoonstelling voor moderne architectuur, maar in de loop der jaren uitgegroeid tot een krachtig instrument om de economische, sociale en maatschappelijke ontwikkeling van regio's te stimuleren. Bertholet: 'Bekend is bijvoorbeeld de IBA Emscherpark, waarmee het oude Ruhrgebied in de jaren negentig een geweldige impuls heeft gekregen. Diezelfde aanpak wordt nu in heel veel gebieden in Duitsland toegepast.'

Het is een innovatieve strategie die ook in Parkstad Limburg kan werken. 'De hier noodzakelijke kwaliteitsimpuls zal aan kracht winnen naarmate we er beter in slagen onze grensligging te benutten en de banden met Aken verder aan te halen. IBA Parkstad zien we in dat kader als een soort buitenboordmotor die voor een aantal jaren bovenop de al bestaande samenwerking wordt gezet.'

De gesprekken met stad en regio Aken over deelname zijn al in volle gang, aldus Bertholet. 'Aken vormt met zijn technische universiteit RWTH een van de belangrijkste kenniscentra van Noordwest-Europa. Daar worden de nieuwe ontwikkelingen van de Duitse industrie vaak uitgetoet, daar vindt ook de grootste campusontwikkeling van Noordwest-Europa plaats. Dat vinden wij uit economisch oogpunt natuurlijk een hele interessante partner.'

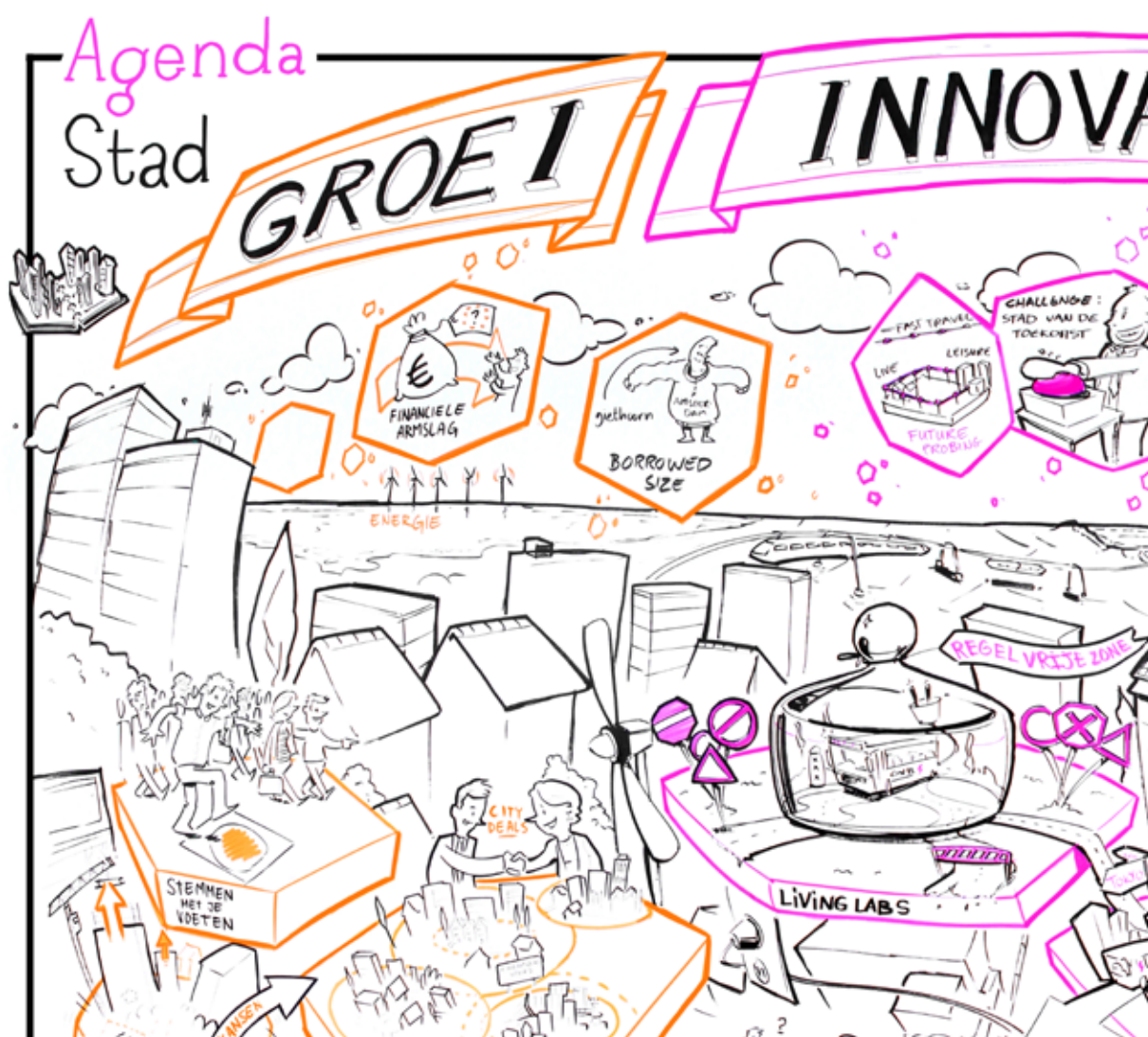
Parkstad Limburg heeft dan weer kwaliteiten die voor de Duitsers interessant zijn. 'We proberen bijvoorbeeld studenten aan de RWTH te interesseren om over de grens te gaan wonen. Duitsland heeft een enorm gebrek aan studentenhuisvesting, terwijl wij juist veel leegstand hebben. Daar kun je dus een win-winsituatie van maken.'

Internationaal samenwerken is volgens Bertholet 'verschrikkelijk moeilijk' vanwege culturele verschillen, maar zeker door verschillen in wet- en regelgeving. 'We hopen daarom dat IBA Parkstad zich zal ontwikkelen tot *living lab*, waarbinnen experimenten met uitzonderingen op de regelgeving zijn toegestaan. Op die manier zou IBA Parkstad op termijn wel eens een doorbraak kunnen genereren.' IBA Parkstad loopt nog tot 2020. ■

Meer informatie:

<http://www.iba-parkstad.nl/>

‘Denk een stapje groter’

Hoe kunnen we het potentieel van onze steden optimaal benutten? En welke kansen biedt Agenda Stad? Vier visies op de toekomst van stedelijk Nederland.

Tekst *Rianne Waterval* | Illustratie *Jongens van de Tekeningen*

Ontmoetingen basis voor innovatie

Bewoners en bedrijven stellen steeds hogere eisen aan de leefbaarheid van steden. We staan voor grote uitdagingen als het gaat om energie, luchtkwaliteit, geluidsoverlast, voedselvoorziening en de circulaire – oftewel afvalloze – samenleving. Nieuwe initiatieven zijn nodig om steden *fit for the future* te maken. Verandering is noodzakelijk en die zal vanuit de steden moeten komen. De stad is het brandpunt van ontwikkeling. De ontmoetingen, diversiteit en activiteiten die daar plaatsvinden, vormen de basis voor innovatie. Het is zaak om de ontwikkelingen die op kleine schaal gaande zijn te omarmen en er flink

op in te zetten, zodat ze zich kunnen opschalen. Ik hoop dat door Agenda Stad overheden steeds meer als partner – en minder als opdrachtgever – gaan fungeren. Op die manier creëer je dynamiek waarbij koplopers niet hoeven te

‘wachten’ op een gemeente of provincie. Ook is integraliteit van belang: breng het hele plaatje in beeld. Een stad wordt niet gemaakt door een overheid, maar door mensen. Overheden kunnen een kader scheppen, maar daarbinnen moeten we het hebben van particuliere initiatieven. De ideeën en technieken zijn er, geld is vaak ook niet het probleem. De crux is dat partijen op tijd bij elkaar

worden gebracht en inzicht krijgen in elkaars agenda en doelstellingen. Zo kun je steden klaarstomen voor de toekomst. Vaak zijn belanghebbenden bij deze overkoepelende thema’s versnipperd over de samenleving. Door hen bijtijds met elkaar in contact te brengen en voordelen voor ieder van hen te benoemen, kunnen we aantonen dat er sprake is van een werkende business case. Wij doen dit bijvoorbeeld al met groene daken. Die bieden de huiseigenaren niet alleen een langere levensduur van het dak, maar zorgen ook voor regenwateropvang, geluidsreductie en een verkoelend effect voor de bewoners. Door de positieve effecten voor de samenleving als geheel in kaart te brengen, maak je zo’n initiatief rendabel.’

Jupijn Haffmans,
directeur De Gezonde Stad

Heldere afspraken en een uniforme taal

We moeten elkaar internationaal versterken in plaats van concurreren. Wil Nederland de aansluiting met de wereldtop behouden, dan is het zaak in te zetten op onze stedelijke agglomeraties met oog voor het profiel van de individuele steden. Eindhoven staat bekend om zijn high-tech industrie. Een goede ICT-infrastructuur en toegang tot internet via breedband zijn daarbij van essentieel belang. Veel data-gedreven innovaties hebben een

cross-over effect naar andere domeinen en dragen zo bij aan de leefbaarheid in de stad. Met Agenda Stad kunnen we hierop inspelen en de markt voor *start-ups* en *bottom-up* initiatieven vergroten. Een *smart city* maakt optimaal gebruik van technologie, ICT en designdenken ten faveure van inwoners en bedrijven. Zonder aan snelheid en samenwerking in te boeten, zullen we moeten komen tot een uniforme taal. We hebben behoefte aan heldere en eenduidige afspraken over het eigendom en de privacy

van gegevens, maar ook als het gaat om open standaarden en het gebruik van platformen binnen Europa. Als we dit niet doen, zijn we overgeleverd aan de Googles, Apples en Androids van deze wereld. De ontwikkelingen gaan in een razend tempo. De toegevoegde waarde van open data zal de komende jaren enorm stijgen. Tegenwoordig draait het niet meer alleen om een product, maar ook om de informatie die hieruit kan worden afgeleid. Neem een bedrijf als TomTom dat gegevens van autosensoren aan verkeerslichten koppelt. Wij kunnen hiermee nu al onze dienstverlening verbeteren, maar deze gegevens kunnen in de toekomst ook

bruikbaar zijn voor andere toepassingen. Als overheid wil je dan niet afhankelijk zijn van die drie grote jongens en er nogmaals voor moeten betalen. Willen we onze koploperpositie op de ICT-agenda weer innemen, dan moeten we ervoor zorgen dat Agenda Stad geen wensagenda wordt. Focus op groei en innovatie en maak duidelijk wie waarvoor verantwoordelijk is. Het Rijk zou bijvoorbeeld een regierol kunnen vervullen als het gaat om het landelijk uitrollen van breedband. Daar valt nog veel winst te behalen.’

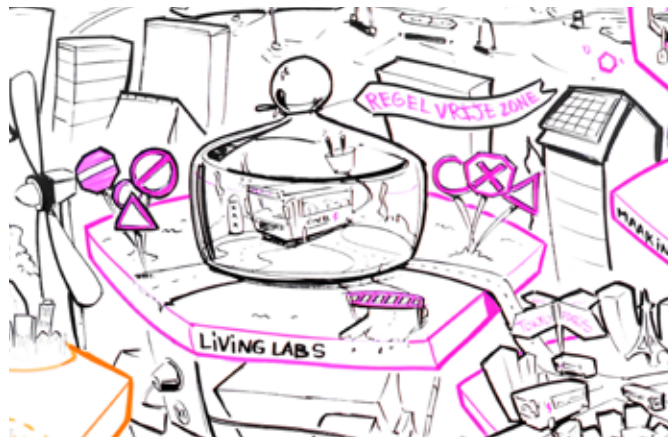
Staf Depla,
wethouder Economie, Werk
en Inkomen en Beroepsopleiding
in Eindhoven

Kunst als katalysator

Kunst, cultuur en erfgoed zijn bepalend voor het profiel en het vestigingsklimaat van een stad. Culturele activiteiten kunnen specifieke buurten een positieve impuls geven. Denk aan de plafondschildering van de Rotterdamse Markthal en de evenementen die worden georganiseerd in en om de Westergasfabriek in Amsterdam. Of aan kunstateliers die zich vestigen in gebouwen die anders leegstaan. Het leidt niet zelden tot *gentrification*: kunstenaars gaan wonen in een wijk die als 'slecht' te boek staat en voor je het weet is het er *hip and happening*. Stedelijke issues vragen om

een integrale aanpak. Met kunst alleen kom je er niet, maar kunst kan wel de katalysator zijn waardoor anderen zich ook uitgenodigd voelen om initiatief te nemen. Er is altijd een wisselwerking met andere domeinen, de oplossing ligt in het bij elkaar brengen van verschillende disciplines en van verschillende partijen: overheid, burgers en bedrijven. Meestal wordt er op vele manieren en door vele partijen geïnvesteerd. Dat

verbetert de leefbaarheid in een wijk. Met de bestaande wetgeving is er al veel mogelijk, als je maar buiten je eigen koker kijkt en een stapje groter denkt. Het zou mooi zijn als Agenda Stad verbindingen legt tussen gemeenten en departementen, barrières wegneemt en de *best practices* op dit terrein in de etalage zet. Ook zou de agenda kunnen zorgen voor meer focus in Europese context.

Binnen de EU is er veel aandacht voor regionale ontwikkeling, daar liggen kansen voor Nederland die nog beter benut kunnen worden. Uiteindelijk gaat het erom dat mensen trots zijn op de plek waar ze wonen en dat bedrijven zich graag in onze steden willen vestigen. Het is zaak dat zij de ruimte krijgen van de overheid. Mensen en bedrijven handelen niet alleen uit eigenbelang; ze willen graag deel zijn van iets groters. Veel burgerinitiatieven sluiten goed aan bij de geschiedenis en de verhalen van de stad of wijk. Laten we die betrokkenheid koesteren, we moeten voorkomen dat Agenda Stad een ding wordt tussen Rijk en gemeenten.'

Jet de Ranitz,
voorzitter College van Bestuur
Hogeschool Inholland

In de inclusieve stad doet iedereen mee

Menselijk kapitaal is van cruciaal belang voor de ontwikkeling van steden. Toch zie je steeds vaker dat grote groepen mensen niet goed kunnen meekomen. Er ontstaat een tweedeling op allerlei terreinen: tussen arm en rijk, werkenden en werklozen, gezond en ongezond. De afhakers dreigen in armoede of

een sociaal isolement terecht te komen. Daarmee wordt de welvaart van de stad als geheel ondermijnd. Sociale thema's zijn onlosmakelijk verbonden met economische groei. Agenda Stad maakt het mogelijk de samenhang beter in kaart te brengen en erop in te spelen. Nu al komen nieuwe coalities en samenwerkingsverbanden tot stand. De agenda kan een rol spelen bij de verspreiding en opschaling van bevindingen: via *city deals* kan het lerend vermogen van steden – op zowel sociaal als economisch terrein – worden gestimuleerd. Neem het manifest De inclusieve stad dat Leeuwarden met Enschede, Zaanstad, Utrecht en Eindhoven opstelt.

Het uitgangspunt van deze *city deal* is om via een sociaal investeringslab tot betere ondersteuningsarrangementen te komen. Voor een selectie van huishoudens in deze gemeenten zal een alternatief ondersteuningsplan worden opgezet. Deregulering, ontschotting en flexibiliteit staat hierbij centraal. Met deze integrale aanpak – gericht op wonen, werken, meedoen, opgroeien, leren en zorg – willen we het rendement van publieke investeringen vergroten. Door huishoudens handelingsperspectief te bieden, wijkteams te professionaliseren en maatschappelijk kapitaal te activeren, kunnen we maatschappelijke ongelijkheid tegengaan.

Het sociale domein is volop in transitie en er wordt al veel geïnnoveerd. Toch knelt het vaak nog bij regelingen, budgetten en systemen. Op het terrein van werk en inkomen zullen we bijvoorbeeld écht nog moeten decentraliseren om tot vergaande vernieuwing te komen. Het is nu zaak middelen doelmatiger in te zetten en regelruimte te creëren. Zo werken we toe naar een inclusieve stad: een stedelijke gemeenschap waarin iedereen – naar vermogen – kan meedoen. Daardoor krijgt de stad een duurzame, sterke positie.'

Alice Muller,
directeur dienst Welzijn
gemeente Leeuwarden

Tekst *Maurits van den Toorn* | Illustratie *Aad Goudappel*

DE STAD ALS LAB

‘Smart is geen doel, maar een middel’

Steden worden groter en krijgen een steeds diversere en oudere bevolking. Met behulp van ICT zijn slimme oplossingen te vinden om de stad aan te passen aan deze ontwikkelingen. De term daarvoor: smart cities.

Veel van wat er in een stad omgaat is al bekend. Er zijn al veel data en er is maar een relatief kleine extra inspanning nodig om nog meer informatie te krijgen. Dat heeft veel voordelen, vertelt Kees d’Huy, directeur Urban Development & Smart Cities bij TNO. ‘Je kunt je modellen verder verfijnen en betere voorspellingen doen.’

Toch is de smart city meer dan dat, vindt d’Huy. ‘Het gaat om het businessmodel: wat ga je met die data doen?’ Hij schetst het beeld van drie bollen of cirkels in de stad die elkaar gedeeltelijk overlappen. Twee cirkels bevinden zich voornamelijk in het publieke domein; dat zijn de ‘city operations’, zoals stadsbeheer, en de ‘urban planning & redesign’ voor de ontwikkeling op langere termijn. De derde cirkel is de ‘city services’: diensten, winkels, horeca, bioscopen, kortom het stedelijk leven. ‘De drie cirkels beïnvloeden elkaar, maar het belang van die derde cirkel als onderdeel van smart cities wordt nog te weinig gezien. Die derde cirkel moet groeien, maar bestuurders en ambtenaren hebben de controlereflex om zaken naar zich toe te halen en de eerste twee cirkels groot te houden.’

De Agenda Stad kan daar verandering in brengen. d’Huy adviseert: ‘Breng de drie cirkels met elkaar in gesprek en zorg voor ‘dashboarding’, volg permanent wat er gebeurt in de stad. Je moet de data veel meer integraal gebruiken en ermee naar de burger gaan. Burgers zijn best bereid om informatie te delen, als ze het nut er maar van inzien.’

Het Rijk zou in het kader van de Agenda Stad moeten helpen om de samenwerking binnen en tussen de drie cirkels te verbeteren. ‘Het besef moet ontstaan dat er voor smart cities samenwerkingsverbanden en investeringen nodig zijn die zich over langere tijd uitstrekken dan één raadsperiode. De rijksoverheid kan zorgen voor ‘regelluwigheid’ op het gebied van vergunningverlening en fiscaliteit. De ontwikkeling van smart cities zal vooral vanuit de markt komen, maar is enorm geholpen als de rijksoverheid dergelijke afspraken weet te faciliteren.’

d’Huy eindigt met een waarschuwing: ‘Smart is geen doel, maar een middel. Je kunt zaken ‘smarter’ aanpakken en oplossen, maar dat kan vaak ook zonder ICT of glasvezels. Als zaken nu al goed lopen, dan hoef je er niets aan te veranderen.’ ■

‘Burgers zijn bereid om informatie te delen, als ze het nut er maar van inzien’

Tekst *Cyriel van Rossum* | Illustratie *Aad Goudappel*

CIRCULAIRE ECONOMIE

De tijdgeest krijgt een duwtje in de rug

Circulaire stad ontstaat zonder voortouw gemeenten

Circulaire economie, deeleconomie, *social enterprises*: het zijn allemaal noties die naadloos bij Agenda passen. Overall in Nederland ontkiemen nieuwe initiatieven, terwijl de overheid daar niet eens veel voor hoeft te doen.

We zijn allemaal beginners als het gaat om dit soort economische vernieuwingen,' zegt wethouder economie René de Heer in Zwolle. 'Maar we hebben hier genoeg 'kanteldenkers' om er mooie dingen mee tot stand te brengen.' De gemeente helpt die kanteldenkers zo veel mogelijk, in plaats van zelf allerlei initiatieven te ontplooiën. 'Zwolle kent onder meer de virtuele munteenheid Lets, die een ruileconomie van diensten en producten schept, los van de fiscus. 'En de Pepermunt is in aantocht, een euro die alleen in onze stad kan worden besteed, zodat alles wat in Zwolle omgaat ook hier in omloop blijft.' De deeleconomie krijgt intussen voorzichtig vorm op het bedrijventerrein Hessenpoort, waar ondernemers elkaar via een Peerby-achtige site spullen uitlenen. Ook wat de energievoorziening betreft willen de Zwollenaren meer inzetten op wat ze zelf voor elkaar kunnen krijgen. 'Er is uitgerekend dat uit de Zwolse regio jaarlijks een half miljard wegvloeit naar elders voor de energievoorziening. We willen dat binnen

de regio houden,' aldus De Heer. Het splinternieuwe Blauwvinger Energiebedrijf heeft zich opgeworpen als een soort projectontwikkelaar voor duurzame energieopwekking.

Koffie schenken

Kenmerkend voor dit soort nieuwe initiatieven is dat de gemeente zich niet opwerpt als initiator, maar initiatieven van burgers en ondernemers faciliteert. Dat geldt ook voor de gemeente Oss. 'Wij zijn met onze buurgemeenten Uden, Veghel en Bernheze eerst eens om de tafel gaan zitten om de stand van zaken te formuleren en uit te zoeken wat wij daarmee kunnen,' vertelt Dirk-Wim in 't Hof, beleidsadviseur duurzaamheid in Oss. 'De *bottom line* was dat de klassieke verdienmodellen niet meer voldoen. De gemeente heeft ervoor gekozen om verschillende platforms te faciliteren rond thema's: de Kracht van Oss (economie), Wonen in Oss, en Stad

**'Er zijn genoeg
'kanteldenkers'
om mooie
dingen tot stand
te brengen'**

‘De gemeente werpt zich niet op als initiator maar faciliteert initiatieven’

en Platteland. De gemeente schenkt koffie en zorgt dat creatieve en ondernemende geesten met elkaar in gesprek komen en blijven. Anders gezegd: de gemeente zit erbij om de tijdgeest een duwtje in de rug te geven.’

‘Oss is een stad die zijn binding met het omliggende platteland een beetje kwijt is geraakt. We moeten die aanhalen, te meer daar de gemeente veel buitengebied erbij heeft gekregen door samenvoegingen,’ vertelt In ’t Hof. ‘Het plattelandplatform concentreert zich op nieuwe mogelijkheden in de agrofoodsector. Mest bijvoorbeeld zou over tien jaar het nieuwe goud kunnen worden als de waterstoftechniek volwassen is. Er wordt ook nagedacht over insectenfarms en algenkwekerijen. En tekenend vind ik dat het vleesbedrijf Dalco bezig is aan de ontwikkeling van burgers op basis van bonen. Bonen uit eigen streek natuurlijk.’

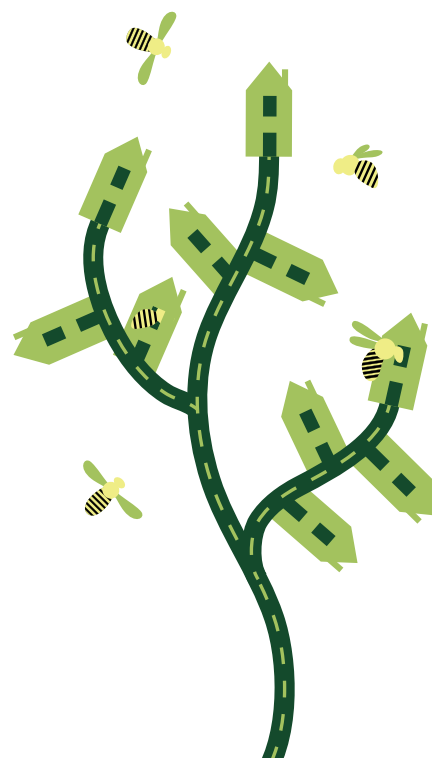
De Ceuvel

Voor de meest tot de verbeelding sprekende proeftuin van de circulaire stad moet je in Amsterdam zijn, om precies te zijn in Buiksloterham. Tot voor kort was dit een woest en ledig, en vooral vervuild gebied van honderd hectare in Amsterdam-Noord, dat te lag te wachten op herbestemming. De komende twintig jaar verrijzen hier zo’n 3500 woningen en honderden vierkante meters werkruimte. Een van de circulaire ontwikkelingen in Buiksloterham is de Ceuvel, een voormalige scheepswerf. Daar staan sinds een jaar vijftien oude woonarken op betonnen onderstellen, waarin een restaurant, ateliers en kantoorruimtes zijn gehuisvest. Saskia Müller, als programmamanager betrokken bij Buiksloterham, schetst de opzet: ‘De Ceuvel is volledig zelfvoorzienend qua energie, urine wordt apart opgevangen om meststof van te maken voor de kas die deze zomer operationeel wordt, en er zijn vergaande plannen om voedselresten van het restaurant te vergisten om energie op te wekken.’ Weelderige plantengroei breekt de bodemvervuiling langzaam maar zeker af. Over negen jaar is De Ceuvel schoon en zal de tijdelijke bebouwing het veld ruimen voor nieuwbouw.

Elders in Buiksloterham worden al woningen gerealiseerd in een zelfbouwexperiment en collectief particulier opdrachtgeverschap. ‘Er ontstaat een bont geheel van duurzame huizen. De een bouwt uitsluitend met tweedehands materialen, de ander bouwt een kaswoning, een volledig houten huis of een woning met een grote waterzak eronder voor hemelwater. ‘We werken met tafels: een watertafel, een energietafel en een afvaltafel,’ vertelt Müller, ‘om de zelfbouwers samen duurzame oplossingen te laten bedenken.’

Onverwachte energie

Is ‘circulair’ niet gewoon een modieuze kreet voor wat vroeger ‘duurzaam’ heette? ‘In zekere zin is het oude wijn in nieuwe zakken,’ geeft Sanderine van Odijk toe. Zij is financieel directeur van Metabolic, een internationale projectontwikkelaar voor het sluiten van kringlopen. ‘Maar er is toch wel een verschil. Er wordt nu meer gekwantificeerd en in economische termen gesproken en dat spreekt ondernemers meer aan. En het besef dat we moeten leren schaarste te managen is breed doorgebroken.’ Van Odijk beschouwt de Ceuvel als een ‘zaadje’ voor de ontwikkeling van heel Buiksloterham. ‘Het gaat erom dat er ruimte is voor een veelheid van initiatieven en bundeling daarvan. Dan komt er onverwachte energie vrij, die niet vrijkomt als de overheid als initiatiefnemer optreedt. Laat de overheid dat vooral ruimte geven.’ ■

Tekst *Pieter Verbeek* | Illustratie *Shutterstock*

CALL FOR PROPOSALS

Onderzoek doen hand in hand met de praktijk

De komende vijf jaar gaan consortia van wetenschappelijk onderzoekers met overheden en andere praktijkpartijen samenwerken in onderzoeksprojecten van het programma SURF, een element van Agenda Stad. De eerste aanbestedingen lopen al. 'Er moet wel echt commitment zijn om iets te doen met de resultaten.'

'De resultaten van het onderzoek moeten 'landen' in nieuw beleid'

Het programma *Smart Urban Regions of the Future* (SURF) is opgezet door de ministeries van Infrastructuur en Milieu en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, NWO, SIA en Platform31. In het programma staan kennisontwikkeling en handelingsperspectief van steden centraal. Er is 16,5 miljoen euro beschikbaar voor onderzoek en kennisoverdracht in de periode van 2014 tot 2020. Belangrijkste voorwaarde: het wetenschappelijk onderzoek moet in co-creatie met de praktijk worden uitgevoerd.

De projecten moeten gaan over thema's als ruimte, wonen, bereikbaarheid, economie en bestuur. Publiekprivate kennisconsortia moeten bereid zijn om er geld en uren in te stoppen. 'En er moet urgentie zijn vanuit de regio,' verduidelijkt Jan Klinkenberg, netwerkmanager bij VerDuS, de samenwerkingsovereenkomst van NWO en Platform31, én spin in het web bij SURF. 'Partijen moeten commitment tonen om de resultaten van het onderzoek te laten 'landen' in nieuw beleid.'

Getrapte procedure

De belangstelling was afgelopen februari groot toen de *call for proposals* openging voor grote

onderzoeksprojecten. Er is 7,5 miljoen euro voor vijf tot acht projecten beschikbaar. De aanbesteding is een getrapte procedure, later dit jaar volgen de uitgewerkte projectvoorstellen. 'Dit is een tussenstap in de aanbestedingsprocedure,' legt Klinkenberg uit. 'Consortia die interesse hebben, moeten een glimp geven van hun ideeën. Die worden bekeken door een beoordelingscommissie.'

Als ze niet aansluiten bij de doelen van SURF krijgen de indieners tijdig het signaal dat ze beter kunnen afzien van de verdere procedure. 'Maar ook als een vooraanmelding nu kansrijk is, dan is het nog geen garantie dat het project uiteindelijk wordt geselecteerd.'

Middelgrote projecten

SURF opent ook *calls* voor middelgrote projecten die een looptijd van drie jaar hebben. Afgelopen december was de eerste call, er volgen nog twee tenderrondes later dit jaar en in 2017. In de consortia die meedingen moeten minimaal twee buitenlandse partners zitten. De calls zijn georganiseerd in samenwerking met in totaal twintig andere Europese landen in het *Joint Programming Initiative Urban Europe* (JPI). Het gezamenlijke onderzoeksbudget is ruim 22 miljoen euro. ■

Tekst *Pieter Verbeek* | Beeld *Shutterstock*

BEDRIJFSLEVEN

Samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven in Agenda Stad

Overheden moeten durven loslaten

Samenwerking tussen bedrijfsleven en overheden is van essentieel belang om de concurrentiekracht, innovatie en leefbaarheid van de Nederlandse steden en stedelijke regio's hoog te houden. Dat stelt de Denktank van de Agenda Stad, die eind juni haar rapport naar de Tweede Kamer stuurt. Maar hoe staat het eigenlijk met die samenwerking?

Harry van Dorenmalen

Volgens Harry van Dorenmalen, *chairman* IBM Europe, is de samenwerking de laatste jaren significant verbeterd. 'Er zijn goede ontwikkelingen, zoals de Economic Boards in Almere, Utrecht en Rotterdam, waarin het bedrijfsleven een grote rol speelt. In Eindhoven zijn ze al jarenlang goed bezig met Brainport. De succesformule daar is dat de partijen kort op elkaar zitten. Men kent elkaar goed.' Maar we zijn er nog niet, benadrukt Van Dorenmalen. 'De volgende stap is dat de partijen samen een gemeenschappelijke agenda opstellen voor de stad. Daarnaast moeten we technologie meer omarmen en meer oog hebben voor de talenten in de regio.'

Niet hoe maar wat

In Nederland zijn de overheden heel erg open, vindt Meiny Prins, ondernemer en directeur van Priva, een

bedrijf in duurzame procesautomatisering en klimaatbeheersing. 'Er is altijd wel een directe lijn richting de gemeente of een bestuursvergadering waar we bij zijn. Vanuit het ministerie wordt ook veel betrokkenheid gevraagd van ondernemers bij het vormen van beleid, zoals bijvoorbeeld innovatief aanbesteden. Die structuur zit dus goed in elkaar.'

Maar de manier waarop de overheid het bedrijfsleven benadert kan toch beter. 'De overheid legt bij innovatie of subsidieregelingen te veel nadruk op hoe bedrijven iets willen bereiken, in plaats van af te spreken wat we willen bereiken, waarom we precies subsidie nodig hebben en hoe lang we erover willen doen.' Het gevolg is dat ondernemers te maken krijgen met zeer gedetailleerde vragen en teveel regels.

Prins noemt de aanbestedingsregels uit Brussel als voorbeeld. 'Daarin is Nederland echt het braafste

Meiny Prins

jongetje van de klas. Dit werkt beperkend voor het stimuleren van innovatie en ondernemerschap, de rem moet eraf. Sommige ambtenaren hebben lef, maar anderen zijn juist erg strikt met de regels, terwijl lokale overheden er juist flexibeler mee kunnen omgaan. Het stimuleren van groei is erg belangrijk. In de steden hebben bedrijven en overheid elkaar hard nodig. Denk aan thema's als water, energie, voedsel en klimaat, die elkaar steeds meer raken.'

Samen dingen creëren

Ook Pieter van de Glind, initiatiefnemer en oprichter van ShareNL en pleitbezorger van de deeleconomie, wijst erop hoe belangrijk samenwerking is. 'Er is al veel co-creatie met de samenleving, maar ik denk dat er veel te winnen is als de verschillende partijen beter weten wat er allemaal is. Overheden zijn niet altijd even goed op de hoogte van wat er allemaal in de markt gebeurt.'

Natuurlijk is het moeilijk om al die tientallen start-ups bij te houden. Toch raadt Van de Glind aan zoveel mogelijk te kijken en te matchen met eigen projecten. 'Als overheid moet je durven experimenteren. Geen tienjarenplan door willen voeren, maar wat gunstig lijkt klein uitproberen. Wat werkt kun je vervolgens delen met andere steden of provincies. We moeten loskomen van de pilaren die horen bij het twintigste-eeuwse model, waarbij iedereen vanuit zijn eigen scherp afgebakende positie werkt. We moeten juist samen dingen creëren.' De rol van het bedrijfsleven bij de stedelijke ontwikkeling moet dan ook zo groot mogelijk zijn, stelt Van de Glind. 'Daar moeten we echt op inzetten, juist omdat de veranderingen zo fundamenteel zijn.'

Loslaten

Meer samenwerken betekent dat overheden meer moeten overlaten aan andere partijen. Dat strookt niet met hun traditionele rol in de regionale economie, maar is van essentieel belang. 'Kijk maar naar de Economic Boards,' legt Van Dorenmalen uit. 'Die functioneren het best als het ministerie van Economische Zaken niet meer alleen in de lead is, maar ook zaken

'Er is altijd wel een directe lijn richting de gemeente'

uit handen geeft.' Dat kan ook, want de rol van de overheid is veranderd. 'Beschikte ze vroeger over veel budget, veel kennis van zaken en autoriteit, nu zijn de budgetten significant lager en heeft de overheid minder skills en kennis. Die vind je nu juist meer in het bedrijfsleven en bij start-ups.' Wel beschikt de overheid nog steeds over de autoriteit én de verantwoordelijkheid voor de burger. 'Het heeft nog steeds impact als je aan tafel zit met een minister of burgemeester. Daarom is het zo belangrijk dat in de regio bedrijfsleven en kennisinstellingen samen met de overheid geïntegreerd aan tafel zitten.'

In plaats van beleid maken en sturen moeten overheden leren denken in doelregulering, stelt Van de Glind. Dat wil zeggen vaststellen welke doelen gewaarborgd moeten worden, maar de manier waarop dat gebeurt overlaten aan het lokale niveau. Hij wordt op zijn wenken bediend, want secretaris-generaal Maarten Camps van het ministerie van Economische Zaken heeft begin dit jaar aangekondigd meer met doelregulering te willen gaan werken. Dat biedt perspectieven, ook voor versterking van de positie van steden in het kader van Agenda Stad. Deelplatformen zijn een goed voorbeeld van dat overlaten aan het lokale niveau. 'De inhoud van die platformen komt van degene die ze gebruikt. Ook bij het Sharing Cities-netwerk gaat dat zo. De Agenda Stad moet dan ook niet worden uitgedacht door de overheid en dan *topdown* worden neergezet. Juist de stakeholders samen moeten eraan werken en de input verzamelen. Het is een beetje een *leap of faith*: durven loslaten zodat mooie dingen kunnen ontstaan.' ■

Pieter van de Glind

Langetermijnvisie vormt de basis

Het succes van de stedelijke regio Kopenhagen-Malmö

Tekst **André de Vos** | Beeld **Shutterstock**

Slim, aantrekkelijk, duurzaam. Kopenhagen doet het goed op de wereldranglijsten van leefbare steden. Verdergaande samenwerking met Malmö moet de stad ook economisch versterken.

Een duidelijke langetermijnvisie, goede samenwerking met private partijen en een scherpe blik op demografische ontwikkelingen. De ingrediënten voor het succes van Kopenhagen zullen in de toekomst niet veel anders zijn dan nu, verwacht Anne Skovbro, al ligt de nadruk de komende tijd wel anders. 'De softe infrastructuur van een stad wordt belangrijker, maar dat wil niet zeggen dat de harde infrastructuur geen rol meer speelt.' Skovbro heeft als directeur planning en ontwikkeling van Kopenhagen een belangrijke rol in de stedenbouwkundige ontwikkelingen in de Deense hoofdstad. Ze mag geregeld op congressen komen

uitleggen waarom Kopenhagen het zo goed doet, maar belangrijker is het natuurlijk om die successen de komende jaren te bestendigen.

Zieltoegend

Kopenhagen heeft een uiterst geslaagde transitie achter de rug. Van een verloederde en leeglopende hoofdstad in de jaren tachtig, met verouderde woningbouw en zieltoegende industrie, tot een succesverhaal dat wereldwijd wordt uitgevent. Het gevolg van gerichte stadsplanning en investeringen, publiek en privaat, in harde infrastructuur. In betrekkelijk korte tijd is een metronet aangelegd, het

‘Op nationaal niveau ligt de samenwerking gevoelig’

Smart city nr. 1

De slimme stad is hot. Aantrekkelijk om te wonen, eenvoudig en duurzaam te bereizen (openbaar vervoer en fiets), en een hoge mate van digitalisering van stedelijke diensten. In de ranglijst van *urban strategist* Boyd Cohen krijgt Kopenhagen jaar op jaar topscores. Vanwege de milieudoelstellingen die haar ‘groenste hoofdstad’ ter wereld maken, maar ook vanwege de promotie van de fiets, die de Deense stad de betwistbare titel ‘fietshoofdstad van de wereld’ opleveren. Amsterdam, dat ook hoog scoort als smart city, kan die titel met meer recht claimen, maar daar is fietsen van een groene, ontspannende activiteit bijna tot een maatschappelijk probleem verworpen. Kopenhagen scoort hoog op smartphonebezit en opleiding en creativiteit van de bewoners. Op de Smart City Expo in Barcelona, volgens Cohen momenteel ‘s werelds slimste stad, won de Deense hoofdstad een prijs voor het slimste project: Copenhagen Connecting. Daarbij worden actuele *big data* ingezet bij het dagelijkse management van de stad, variërend van het reguleren van water- en energiegebruik en verkeersstromen tot waarschuwingen voor extreme weersomstandigheden.

vliegveld uitgebreid en grootschalig aan stadsvernieuwing gedaan. Er verrezen nieuwe woonwijken, in de nabijheid van stations werden nieuwe culturele gebouwen neergezet en de fiets kreeg ruim baan in de stad.

Dat in het stedenbouwkundig ‘vingerplan’ van na de Tweede Wereldoorlog is gekozen voor een stedelijke opzet waarbij het groen de stad indringt en de stad met vijf vingers ruim in de regio uitwaaiert, bleek daarbij een groot voordeel. De aanpak werkte boven verwachting: in een kleine twintig jaar werd Kopenhagen weer een aantrekkelijke stad waar de aanvankelijk naar de buitengebieden vertrokken gezinnen graag naartoe terug wilden.

Een cruciale ontwikkeling, vooral vanuit economisch oogpunt, was de bouw van de Øresund-brug (Sontbrug) die Kopenhagen en het aan de overzijde van de Sont gelegen Zweedse Malmö met elkaar verbindt. Die brug kwam in 2000 gereed na een, voor Nederlandse begrippen, razendsnelle besluitvorming. De acht kilometer lange brug verkort de reistijd tussen de twee steden tot een kwartier, waardoor er nu één grootstedelijk gebied met 3,7 miljoen inwoners is ontstaan.

Beide steden profiteerden, zij het op verschillende

wijze. De Zweden kwamen aanvankelijk af op het werk in Kopenhagen, de Denen vonden goedkopere huisvesting en kinderopvang in Malmö. Het Deense vliegveld Kastrup kreeg nieuwe reizigers en de twee steden richtten een gezamenlijk havenbedrijf op. Door de brug werd Kopenhagen-Malmö een van de belangrijkste economische centra in Noord-Europa.

Gezamenlijke identiteit

Maar het effect van de brug lijkt zijn hoogtepunt te hebben bereikt, het gebruik ervan is gestabiliseerd. ‘De relatie met Malmö is een tweede fase ingegaan,’ zegt Skovbro, die benadrukt dat de samenwerking vooral het initiatief is van de twee steden zelf. ‘Op regionaal niveau is de samenwerking volstrekt logisch, op nationaal niveau ligt het gevoelig. Het gaat toch om twee verschillende landen.’

Na de viering van het tienjarig bestaan van de brug in 2010 besloten de twee steden tot een vernieuwing van de samenwerking. De nadruk ligt nu minder op harde

‘We willen een gezamenlijke stedelijke identiteit ontwikkelen’

infrastructuur, hoewel er op lange termijn nog wel een metroverbinding tussen de twee steden is voorzien. ‘We willen een gezamenlijke stedelijke identiteit ontwikkelen. We kunnen van elkaar leren. We hebben dezelfde doelen: een gezonde, duurzame en aantrekkelijke stedelijke kennisregio vormen en dat bundelen in een gezamenlijk stedelijk plan. Dat is niet eenvoudig. Je hebt niet alleen met twee steden te maken met hun eigen beleid, maar ook met twee regeringen. We doen al dingen samen, zoals het havenbedrijf. We ‘verkopen’ ons als één regio op de vastgoedbeurs Mipim in Cannes. Maar bijvoorbeeld een gezamenlijk huisvestingsbeleid is niet aan de orde, al proberen we dat wel beter af te stemmen. We willen ongewenste ontwikkelingen voorkomen. Een jaar of acht geleden dreigde een leegloop van mensen met lager betaalde banen uit Kopenhagen naar Malmö. Dat is niet wenselijk. Maar als het om concrete projecten gaat, kunnen we de samenwerking alleen goed vormgeven als we een gezamenlijk bedrijf oprichten, zoals met de haven.’

Meer banen

De nadruk in de samenwerking ligt de komende jaren op het versterken van de economische basis. Want hoe aantrekkelijk de Scandinavische *twin city* ook is geworden voor (nieuwe) bewoners en toeristen, de economische basis is fragiel. Kort gezegd: er zijn meer banen nodig. ‘Als stad willen we aantrekkelijk blijven. Daarbij speelt huisvestingsbeleid een belangrijke rol. We blijven bouwen voor gezinnen, blijven investeren in betaalbare sociale woningbouw, blijven investeren in duurzame mobiliteit en een prettige leefomgeving. Daarbij moet je niet alleen kijken naar de huidige vraag, maar vooral ook naar de toekomstige wensen. Welke demografische ontwikkelingen zijn er en wat willen mensen? Om achter dat laatste te komen houden we interviews met bewoners.’

‘De mensen die nu naar de stad trekken zijn veelal werkzaam in kleine bedrijven, in de creatieve industrie of in de financiële sector. Ze creëren hun eigen banen, maar te weinig financiële waarde. We missen banenmotors. Daar heb je grote ondernemingen voor nodig en dan kom je op een ander speelveld terecht, want dan zijn onze concurrenten steden in heel Europa, met Stockholm als voornaamste.’ Skovbro verwacht een stevige injectie van het Europese onderzoekscentrum dat wordt gebouwd in Lund, iets ten noorden van Malmö. Een prestigieus miljardenproject, waarvoor de Universiteit van Kopenhagen het datamanagement op zich zal nemen. Niet alleen zal het wetenschapscentrum de samenwerking tussen de twee steden versterken, het project kan ook de aantrekkingskracht van de regio voor bedrijven vergroten. ‘We hebben een tweesporenbeleid. Enerzijds willen we die kleinschalige banen van de nieuwe stadsbewoners behouden, maar daarnaast willen we ook grote ondernemingen trekken.’

De verdere uitbouw van de relatie met Malmö is een traject van de zeer lange adem met veel politieke en juridische obstakels, beseft Skovbro. ‘Maar de basis van het succes van Kopenhagen is dat we de afgelopen decennia hebben vastgehouden aan een langetermijnvisie op de stad.’ ■

‘De economische basis van de Scandinavische ‘twin city’ is fragiel’

Tekst **Bas Nieuwenhuijsen** | Illustratie **Aad Goudappel**

AMSTERDAM ADVANCED METROPOLITAN SOLUTIONS

Big data en het stadsverkeer

Om de uitdagingen van de steeds snellere verstedelijking aan te kunnen, is kennis nodig. Het Amsterdam Institute for Advanced Metropolitan Solutions (AMS), een samenwerkingsverband van Nederlandse en internationale partners, werkt aan oplossingen op gebieden als verkeer, milieu, voedselveiligheid en leefbaarheid.

Door data van allerlei bronnen te combineren krijgen we een volledig beeld,' vat Alessandro Bozzon, universitair hoofd-docent TU Delft, de werkwijze van AMS samen. Hij is betrokken bij Social Glass, een project dat kijkt naar verkeersstromen, toerisme en grote evenementen. 'Een stad genereert voortdurend grote hoeveelheden data van sensoren, installaties voor de verkeersregeling, het openbaar vervoer, camera's en burgers die sociale media gebruiken. Al die gegevens combineren en analyseren we.' Bozzon onderzocht de verkeersstromen tijdens het Amsterdam Light Festival. 'Het onderzoek had drie dimensies: ten eerste het verzamelen van de data, ten tweede het bepalen van de context – het is moeilijk de computer te leren dat met 'toerist' en 'bezoeker' dezelfde categorie mensen kan worden bedoeld – en ten derde de interpretatie van de data. Een camera kan wel registreren dat er opeens veel mensen op één plek samenkomen, maar het onderscheid tussen een beginnende rel en een *flash mob* ziet hij niet.' Hans van Lint, hoogleraar verkeerssimulatie en dataverwerking, eveneens van de TU Delft, leidt het

Urban Mobility Lab van AMS, dat verkeerspatronen in de metropoolregio Amsterdam onderzoekt. 'Hoe bewegen mensen zich door de stad? Wat voor trips maken ze, van waar naar waar gaan ze, en hoe doen ze dat? Inzicht hierin is belangrijk om het verkeer zo efficiënt en veilig mogelijk te laten verlopen.'

Ook hij verzamelt enorme hoeveelheden geanonimiseerde data. Gaten in het beeld zijn met behulp van slimme technologie te dichtten. 'Een tijd geleden was er een *triple event*, er waren tegelijkertijd evenementen in de Arena, Ziggo Dome en Heineken Music Hall. We konden de voetgangersstroom in kaart brengen door camera's langs de Arena Boulevard. Daarop was niet iedereen te zien, maar door een combinatie met gegevens van het openbaar vervoer en de parkeergarages kregen we toch een volledig beeld.' Al die data zijn net spekkook: 'Allemaal laagjes die je met elkaar combineert om te kunnen beoordelen of de gekozen strategie voor het managen van het verkeer handig was of dat je iets anders moet bedenken.' ■

MSc-opleiding

AMS lanceert in september 2017 een nieuwe Masteropleiding Metropolitan Research, Engineering and Design. Het programma bestaat uit colleges en uit deelname aan onderzoeksprojecten. Daarvoor wordt gebruik gemaakt van het AMS dataplatform. In de projecten ligt het accent op leefbaarheid en duurzaamheid. Kijk voor meer informatie op de website van AMS: www.ams-institute.org

G E E Z

Over de ontwikkeling van Nederlandse steden is het nodige geschreven. Ga voor een totaaloverzicht van recente publicaties naar de website agendastad.nl

Tekst **Marc Notebomer**

Agenda Stad Denktank

Sterke stedelijke netwerken

Een langetermijnperspectief voor verbonden steden

Om richting te geven aan Agenda Stad schreef de Denktank Agenda Stad een langetermijnperspectief. De conclusie: het potentieel van het Nederlandse stedennetwerk moet beter worden benut. Daarvoor is het belangrijk dat het ontwikkelingstempo van Nederlandse stedennetwerken omhoog gaat. Meerschalligheid en het slim koppelen van schaalniveaus kan Nederlandse stedelijke netwerken sterker maken, aldus de Denktank. Het beter benutten van het stedennetwerk vraagt om scherpere keuzes over waar te investeren en waar niet. 'Er moet gericht

geïnvesteed worden in kansrijke ontwikkelingen en in wat er in de internationale positionering van het Nederlandse stedennetwerk echt toe doet.' Verder past de huidige strikte scheiding van verantwoordelijkheden en bevoegdheden in het openbaar bestuur volgens de Denktank niet meer bij de complexe en dynamische wereld van nu. Het gaat erom wat partijen kunnen inbrengen en toevoegen,' besluit de Denktank. 'Die samenwerking beweegt zich bijna per definitie over schaalniveaus heen en combineert centraal en decentraal overheid en samenleving, bestuur en bedrijfsleven.'

Centraal Planbureau

Een nuancering van de OESO-bevindingen over de prestaties van Nederlandse steden

Steden zijn de groeimotor van de Nederlandse economie, maar volgens de OESO zijn de productiviteit en de productiviteitsgroei in Nederlandse steden minder dan die in andere OESO-landen. Het CPB deed nader onderzoek naar de bevindingen van de OESO en kwam tot de volgende conclusie: 'Nederlandse steden scoren niet bijzonder slecht als het gaat om productiviteit en productiviteitsgroei, zo lang rekening wordt gehouden met typisch Nederlandse omstandigheden.' Daarbij gaat het volgens het CPB met name

om de volgende aspecten: 1) de provincie Groningen vertekent het beeld vanwege de aardgaswinning 2) het achterland in Nederland is beter gevuld met productieve activiteiten dan in andere landen en 3) de lage groei van het bbp per capita is gerelateerd aan het hoge niveau in de uitgangssituatie. Dit staat bekend als het *catch-up effect*. Als hiervoor wordt gecorrigeerd, dan scoort Nederland gemiddeld. Of er ruimte is voor verbetering en waar die eventueel gezocht moet worden, moet nader worden onderzocht, aldus het CPB.

ZEN

Ruimtevolk

Het perspectief van de circulaire stad

Steden kunnen aan duurzaamheid en veerkracht winnen door circulair te worden. Maar hoe doe je dat? *Het perspectief van de circulaire stad* kan worden gebruikt om na te denken over wat er nodig is om de circulaire stad te realiseren. In ieder geval dienen de volgende stappen te worden gezet:

1. *Breng het stedelijk metabolisme in kaart.* Om de circulaire stad te realiseren is het nodig dat het metabolisme van de stad beter inzichtelijk gemaakt wordt;
2. *Geef lokale innovatiemilieus de ruimte.* In steden zijn start-ups gewild, net als broedplaatsen en *fablabs*. Daarbij zijn nieuwe technologieën belangrijke motoren van innovatie. Steden moeten hier ruimte aan bieden.
3. *Deel data en kennis.* De gewenste circulatie en verbinding

van kennis en stromen is gebaat bij de beschikbaarheid van informatie. Een gemeenschappelijk lokaal of regionaal dataplatform realiseren helpt versnippering tegengaan.

4. *Vorm lokale of regionale coalities van 'the willing'*
Een lokale coalitie van partijen die geïnteresseerd zijn aan de gedachte van de circulaire stad kan een voortrekkersrol spelen in stad en regio.
5. *Van circulair denken naar circulair doen.* Transitie naar een duurzamere economie vraagt van partijen in de stad dat zij open staan voor samenwerking en van elkaar leren en door het delen van data en informatie.

Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving

Economie van de stad

In *Economie van de stad* vatten CPB en PBL de snelgroeiende literatuur over de economie van de stad samen en geven antwoord op de vraag hoe (rijks)beleid de kracht van de stad kan versterken. De notitie laat zien dat bedrijven en mensen door agglomeratievoordelen van steden productiever zijn (ongeveer twee tot tien procent bij verdubbeling van de dichtheid) en profiteren van meer en betere voorzieningen. Bovendien lijken agglomeratie-effecten steeds belangrijker te worden. 'Met een groeiend belang van kennis en creativiteit in economieën kan verwacht worden dat dit belangrijk blijft,' aldus het CPB en PBL. Dat nabijheid en dichtheid belangrijke principes zijn, levert echter geen gouden regels op, zo blijkt uit *Economie van de*

stad. Het economische succes van steden hangt namelijk sterk samen met hoe agglomeratievoordelen in de praktijk uitwerken. En dat is sterk afhankelijk van het type banen, het soort activiteiten en de levenscyclus van sectoren. Welke rol kunnen overheden spelen om de economie van steden te versterken? Het bestaan van agglomeratievoordelen en -nadelen biedt ruimte voor (legitiem) ingrijpen, menen CPB en PBL. Of dat de verantwoordelijkheid van het Rijk of van de regionale overheid is, laten de bureaus in het midden. Belangrijk is wel om beleidsmatig 'mee te bewegen'. Het faciliteren van ontwikkelingen die al plaatsvinden en het wegnemen van belemmeringen verdienen de voorkeur.

Tekst *Bas Nieuwenhuijsen* | Beeld *Creative Commons en Ruimtekoers*

STADMAKERS

Stadmakers: het zijn de mensen – de inwoners van de stad, maar ook professionals, (non profit) organisaties en het bedrijfsleven – die bijdragen aan de ontwikkeling van hun stad. Agenda Stad biedt ruimte aan de initiatieven en de creativiteit waarmee ze een impuls geven aan het stedelijk leven, of het nu is door het stimuleren van tijdelijk ruimtegebruik, het lokaal produceren van voedsel of het effectiever recyclen van afval.

Muziek in achterstandswijken

Als ze een paar uur door een stad heeft gewandeld, heeft ze voldoende mensen gesproken om te weten wat er speelt. Daarover praat Floor Ziegler dan met de stakeholders: inwoners, plaatselijke politici en ambtenaren, het bedrijfsleven en stadmakers zoals zichzelf. Mensen die initiatieven ontwikkelen die de stad leuker, leefbaarder en beter maken.

Zelf nam ze in 2008 het initiatief voor de Noorderparkkamer in Amsterdam: een flexibel paviljoen voor tal van activiteiten op het gebied van kunst en cultuur. 'Het is een podium voor projecten die bij-

Noorderparkkamer in Amsterdam

voorbeeld kunstenaars opzetten samen met doelgroepen, van kleuters tot kanaalschippers,' vertelt ze. 'Toen we begonnen bestond Amster-

dam Noord vooral uit achterstandswijken. Er bleek behoefte te zijn aan schoonheid. Allerlei groepen gebruikten het Noorderpark, zoals alcoholis-

Liever door het midden

Als freelance sociaalgeograaf en echte *Stadger* is Mark Sekuur betrokken bij Open Lab Ebbinge, een tijdelijke proeftuin voor creatief stedelijk gebruik en organische gebiedsontwikkeling op een braakliggend terrein dicht bij het centrum van Groningen. 'Er zijn veel plekken in de stad die niet worden gebruikt, zoals winkels die leeg staan,' zegt hij. 'Ik maak een analyse van de historie van zo'n plek en van de infra-

structuur en de bereikbaarheid. Vanuit het DNA van een gebied ontwikkel je, met oog voor de menselijke maat, nieuwe strategieën en invullingen. Kunstenaars die een leegstaande winkel tijdelijk gebruiken om hun werk onder de aandacht te brengen bijvoorbeeld.'

'Ik praat met alle betrokken partijen en probeer de eigenaren van ongebruikt vastgoed mee te krijgen in de energie van de plannen. Dat is niet altijd makkelijk, partijen spreken vaak verschillende talen, maar gelukkig zien steeds meer mensen de waarde ervan in.'

Anderhalf jaar geleden raakte

Open Lab Ebbinge in Groningen

Sekuur betrokken bij de stadsambassade van Groningen, een platform voor stadmakers. 'Er gaat nog veel top down of juist bottom up, ik wil liever door het midden gaan en samen plannen ontwikkelen. Zoals we nu doen

met de G1000 Groningen, een bijeenkomst waar duizend mensen hun mening kunnen geven, van inwoners tot beleidsmakers.'

Mark Sekuur:
www.primafocus.nl

ten en eenzame jongeren die geen contact met elkaar hadden. De Noorderparkkamer laat zien hoe kunst en cultuur mensen kan verbinden.'

Floor Ziegler, die als kind in Egypte en Indonesië woonde en een achtergrond in de klassieke muziek heeft, leerde bij het Nederlands Blazers Ensemble figuurlijk haar grenzen te verleggen. 'Alles kan, als je het wilt.' Voor Agenda Stad komt ze overal in Nederland haar kennis en ervaring delen. 'Stadmakers zijn erg waardevol voor een stad, gemeenten zouden hen meer mogen steunen.'

Floor Ziegler:

www.noorderparkkamer.nl
www.noorderpark.nl
www.broedstraten.nl
www.concertgemaal.nl

De spin in het stadsweb

Frans Soeterbroek ziet zichzelf niet echt als een initiatiefnemer, maar wel als stadmaker. Hij speelt als een van de mensen achter de Utrechtse Ruimtemakers een cruciale rol in Utrecht. 'Wij verbinden lokale initiatiefnemers met andere partijen, zoals de gemeente en de vastgoedwereld. Het is belangrijk dat stadmakers een plek aan de vergadertafel krijgen. De gemeente zou meer respect moeten hebben voor kleinschaligheid en een andere manier om de stad te maken.' Er gaat volgens hem nog veel top down. 'Op een bouwbeurs in München was er een diner met de gemeente Utrecht, projectontwikkelaars en bouwers. Het is raar dat zo'n old boys netwerk bepaalt wat er gebeurt. Dus hebben we zelf een schaduw diner georganiseerd in Utrecht, waar wij als nieuwe stadmakers met die "oude" wereld aan tafel zaten.' De Agenda Stad moet niet te veel een bestuurlijk traject worden. 'Op een conferentie van Agenda Stad hebben we aan de bezoekers Agenda Utrecht uitgedeeld, om te laten zien dat het een andere agenda wordt als je de nieuwe stadmakers

Verbinden van lokale initiatiefnemers aan gemeenten en vastgoedwereld

erbij betreft.' Hij streeft naar een constructieve manier om de confrontatie te zoeken. 'Initiatiefnemers moeten eigenwijs dingen aanpakken, samenwerken met de gemeente en daar af en toe een beetje tegenaan schoppen.'

Frans Soeterbroek:
www.deruimtemaker.nl

Leegstand en kunst

Leegstaand postkantoor onderdeel van het Ruimtekoers festival

Het gaat Ruimtekoers om niets minder dan de toekomst van de binnenstad en van kunst en cultuur in Arnhem. Yosser Dekker

heeft met Studio Halfvol het Ruimtekoers festival georganiseerd dat de leegstand op de agenda zette door leegstaande panden groen te

verlichten. 'Zo hebben we dat op een mooie manier zichtbaar gemaakt.' Groen staat ook voor duurzaamheid en biologisch voedsel, wat een rol speelde bij zijn project Roof Garden Arnhem. 'Met Ruimtekoers geven we een geluid tegen globalisering met exposities, kunstbeurzen, een restaurant, een bed and breakfast, nieuwe ambachten en een retailconcept met de verhalen achter de producten.'

In de Arnhemse wijk Presikhaaf startte Claudia Schouten vijf jaar geleden Motel Spatie als reactie op het kraakverbod. 'Er is veel leegstand: 60.000 vierkante meter. Tegelijkertijd is er geen structurele plek voor

kunst.' Centrale vraag in haar projecten: van wie is de stad? De twintig buitenlandse kunstenaars die zij jaarlijks uitnodigt in Motel Spatie maken werk dat is gekoppeld aan de fysieke en/of sociale context van de wijk. 'In een leegstaand amfitheater bouwde kunstenaar Rob Voerman een grote installatie waar mensen in konden. Niemand verwachtte daar kunst te zien, dit levert bijzondere gesprekken en ontmoetingen op.' Motel Spatie is ook actief in Moskou, Sint Petersburg en Praag.

Studio Halfvol:
www.studiohalfvol.nl
Motel Spatie:
www.motelspatie.nl

BLIJF OP DE HOOGTE MET AGENDASTAD.NL

Agenda Stad is vol energie van start gegaan. Steden formuleerden hun ambities voor de toekomst en overall in het land zijn initiatieven van start gegaan en aangehaakt. Omdat Agenda Stad iedereen aangaat, delen de partijen hun ambities, kennis en activiteiten via een online platform: agendastad.nl.

Wat kunt u doen?

Agenda Stad daagt iedereen in Nederland uit om bij te dragen. Agenda Stad is namelijk een 'rollende' agenda en een platform voor dialoog tussen Rijk, steden en stakeholders om groei, innovatie en leefbaarheid in steden te versterken.

Veel steden doen al mee, plus een groot aantal samenwerkingsverbanden, waaronder de G9 Cultuursteden en de Kennissteden. Uit de gepubliceerde bijdragen wordt duidelijk dat er veel gemeenschappelijke thema's zijn, zoals het creëren van de juiste digitale randvoorwaarden voor stedelijke ontwikkeling, het vergroten van binnenstedelijke bereikbaarheid, het inrichten van innovatiemilieus en het experimenteren met nieuwe vormen van sociale arrangementen. Hoe ze dit denken te bereiken, staat – soms abstract, soms al geheel uitgewerkt – in hun ambitedocumenten. Deze zijn te raadplegen op agendastad.nl.

Hoe verhoudt Agenda Stad zich tot de Urban Agenda?

Nederland wil de verbeeldingskracht van de Nederlandse steden een Europees podium bieden, Europese regelgeving en middelen beter werkbaar maken voor onze steden en Europese steden van elkaar laten leren. Daarom werken wij aan een Europese Urban Agenda die in 2016 tijdens het EU-voorzitterschap van Nederland gepresenteerd kan worden. Urban Agenda gaat nieuwe vormen van samenwerking tot stand brengen, gericht op stedelijke thema's met een Europese dimensie. Deze thema's zijn verbonden aan de Europese prioriteiten zoals energie, werkgelegenheid of de verdere ontwikkeling van de interne markt.

En: wat is de agenda voor de komende periode?

Misschien wel het belangrijkste onderdeel van agendastad.nl is de agenda met een overzicht van bijeenkomsten in het land. Elke bijeenkomst die is gerelateerd aan Agenda Stad is hier te vinden. Op de agenda voor de tweede helft van 2015 staat onder meer een start-up *Bootcamp Smart City & Living Demo day* in Amsterdam, het ISOCARP Congres *How to develop a city in a cooperative way* en het vakevent *Future Green City* in Den Bosch.

Agenda Stad is ook te volgen via de digitale nieuwsbrief en [#agendastad](https://twitter.com/agendastad)